

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMETUS:

H. KRUUS, O. LOORITS,
A. SAARESTE, FR. TUGLAS

TEGEV JA VASTUTAV TOIMETAJA J. V. VESKI

KAHEKÜMNE-KOLMAS AASTAKÄIK
1929

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1929

XXIII AASTAKÄIK

№ 1

Ernst Peterson kirjanikuna.

60-aastase sünnipäeva puhul peetud kõne.

Kirjanduslikud juubelid on olnud alati kokkuvõtte- ja aruande-momentideks, mil sünnivad sagedasti ka ümberhinnangud. Suhtumine teatud kirjanduslikku teosesse kui ka mõne kirjaniku kogu loomingusse ei olene mitte üksi kõnealuselt teoselt või loomingust, vaid teatavasti väga suurel määral ka lugejast enesest, tema esteetilisest maitsest, vaimlisest arengust, east ja veel mitmest muustki asjaolust. Oma ea mitmesugusel astmel ja seega ühtlasi ka oma vaimlise arengu mitmesugusel järgul võime meie suhtuda väga erinevalt ning lahkuminevalt mõnesse üksikuisse teosesse või mõne kirjaniku kogu loomingusse: võime eitada oma nooruses täielikult ja jõuda vanemas eas selle jaatavale hindamisele.

Ümberhinnang on eriti vajaduslik Ernst Petersoni ilukirjandusliku loomingu puhul, millesse on suhtunud nende ridade kirjutajagi oma nooruse romantilisemas eas kirjandusliku romantismi ja sümbolismi täisõitsengu aegadel ühes oma tollaegsete mõttekaaslastega õige eitavalt. Kuid selle juures oli ikkagi mõõduandvaks asjaoluks see, et siin kokku põrkas kahe inim põlve, isade ja poegade, ilmasuhtumine ilukirjanduslikul alal: isade realism poegade romantismiga. Seal sündiski vastastikune alahindamine, kuid ikkagi puht-ilmavaatelisel alusel.

Aga Ernst Petersoni ilukirjanduslikule loomingule on osaks saanud alahinnang veel teissuguseilgi põhjusil ning asjaoludel, ja nimelt kahel või vahest ehk kolmelgi põhjusel.

Selle esimeseks põhjuseks on Ernst Petersoni ilukirjandusliku loomingu üldine vähesus ja teise põhjusena võiks nimetada kirjaniku aastaid kestnud vaikimist, mida on katkestanud ainult paari näidendi ilmumine, mis aga oma kirjanduslik-kunstiliselt väärtuselt ei suutnud tõusta jutustava proosa kõrguseni.

Ei tohi unustada, et meie oma kirjanduslikes pooldamisis laseme endid sagedasti mõjustada rohkem täiskirjutatud paberi rohkusest kui puhtsisulistest väärtustest, kui need ongi arvuliselt väga piiratud. Sellel väärpõhjusel kaldumegi veel tänapäeval ülihindama kirjanduslikke rekordimehi, kelle loomingu iseloomulisemaks küljeks on olnud kirjutussule väledus. Ka kirjanik kustub rahva mälust, kui kestab tema vaikimine aastaid; ta ununeb ja jääb nagu kõrvale. Aeg ja ajaküsimused lähevad temast nagu mööda, ja kui siis tulebki kirjanik peale pikemat vaikimist ajaküsimuste ilukirjanduslikule käsitlemisele, siis on ta nagu võõras neis küsimusis, nagu võhik, kes tulnud pealegi kuskilt kaugelt ja nagu teisest maailmast. See kõik on eriti maksev kirjaniku kohta, kelle teostes on etendanud silmapaistvat osa kaasaegsete eluprobleemide ilukirjanduslik käsitus, nagu näeme seda Ernst Petersoni jutustava proosa kogu toodangus.

Kolmandaks põhjuseks tuleks eriti Petersoni puhul nimetada tema poliitiliste veendumuste võnkumist käesoleva sajandi aastail. Selle pendel on teinud õige vastandlikke käike, ja neid Petersoni ilukirjanduslikku loominguusse mitte sugugi puutuvaid asjaolusid on arvestatud, kuigi vahest üksnes kaudselt, tema kirjandusliku tegevuse hindamisel. Kui pole meile vastuvõetavad Ernst Petersoni poliitilised pooldamised mitmesugustes poliitilistes olukordades, siis võime seda ju üle kanda kirjaniku füüsilisele isikule, kuid ei tohiks vaadelda tema loomingu selle tumestava prilli läbi. Aga seda sünnib siiski, kahjuks.

Üldiselt aga polegi Ernst Petersoni looming nii väga väike, sest sellest kuulub arvukas kogu kooliraamatuile ja puht-ilukirjanduslikustki loominguist ei küüni kõik meie vaatlusele: osalt on see laiaili ilukirjanduses ja osalt varjul kirjaniku lauasahelis, nagu kinnitab seda tema tööde kogu I ande algusesse paigutatud teoste nimestik ja nagu selgus see 60-aastase sünnipäeva puhul ajakirjanikkudele antud intervjuudest. Avaldamata käsikirjad moodustavad — kahe eelnimetatud allika andmetel — vähemasti arvult õige kaaluka osa kirjaniku üldloomingu.

Sellepärast ongi praegu veel täitsa võimatu anda täielik ülevaade Ernst Petersoni ilukirjanduslikust loominguist, mis põhjusel olgu siingi üles seatud ainult mõningad sihtjooned selle kirjaniku ilukirjanduslikus toodangus.

Ernst Petersoni eluloost teame, et ta on tutvunud õige varakult, juba Tori kihelkonnakoolis, materialistliku mõtte-suunalise kirjandusega, nagu Büchner'i, Strauss'i, Renan'i

ja Haeckel'i teostega. See kainele mõistusele juhtiv kirjandus on tekitanud kahtlemata suure hingelise murrangu tundeküllases noormehes.

Petersonile, pealegi tolles eas, oli ja on sünnipärane romantiline põhilaad, mis on õige võimukas, püsiv ja kaugeulatuv. Sellest ongi tingitud see sisemine suur heitlus tema kirjanduslikus loomingus pea kõikjal kuni kõige viimaste teosteni romantismi ja realismi vahel, nagu näeme seda Oskar Lutsuski, kuigi teissuguses palges.

Ernst Petersoni hilisemgi kujunemisaeg juhtis teda mõistusest kantud ja mõistusele rajatud kirjanduse poole. On konstateeritud vene narodnikulise pilkekirjaniku Saltõkov-Štšedrin'i mõju Petersonisse. Kuid seda tuleb võtta väga üldiselt: ainult narodnikute aateilma seisukohalt. Tartus vene seminaris oli Ernst Peterson ühes oma sõbra Tõnu Sander'iga keset eesti rahvuslikkuse ja vene narodnikute kriititsismi kääringut. Lõpuni on jõudnud Petersonis see kääring alles Põltsamaal õpetajana töötamise ajal ja nimelt vene narodnikute arvustava, ühiskondlikke küsimusi lahastava suuna täieliku võiduga, arvatavasti venelase õpetaja Nikolajev'i mõjustusel. On oletatud veel sama kooli teisegi õpetaja A. Riis'i mõju, kuid lugedes viimase raamatukest „Ernst Peterson ja Eesti elu paised“ veendume, et A. Riis pidi seisma vaimliselt madalamal kui Peterson, ja vaevalt suutis ta mõjustada vaimliselt teda ületavat kirjanikku.

Kuid püüame heita üldisege pilgu Ernst Petersoni ilukirjanduslikule loomingule kronoloogilises järjekorras.

Ernst Petersoni kirjanduseharrastamine algab juba Tartu vene õpetajateseminaris, nagu algavad pea kõigi kirjanikkude esimesed katsetused koolipingil, ja selleks esimeseks katsetuseks on 1893. a. ilmunud — kirjutatud aga juba 1888. a. — romaan „Ei ialgi“. See teos on täis romantilist käärimist ja nooruslikku hõredust ning — puudusi. Selles ilmestub Ernst Petersoni romantiline põhilaad pea täies ulatuses, koos orasliku realismiga.

Pärast seminari lõpetamist ja lühema-aegset töötamist õpetajana Väändras ja Sindis asub Peterson püsivamalt, 9 aastaks Põltsamaale, 1893.—1902. a., kus jõuabki lõpule tema kirjanduslik areng. Väändras elamise ajal ilmub Petersonilt ainult väike jutuke „Nälg ja peremees“ 1890. a. „Olevikus“. Väändras ja eriti Sindis on kirjutanud algaja Peterson mõnegi teise teose, kuid see on jäänud kirjaniku lauasahtlisse varju.

Alles 1898. a. ilmub „Lindas“ pikem jutustus „Õnnetu õnnelik“, mis on, hoolimata oma programmilisest pealkirjast, sama kääriv ja ebaselge kirjanduslikkude algaastate katsetus, kui on seda romaan „Ei iialgi“.

Kuid juba samal 1898. a. leiame tunduva pöörde kahes novellis: „Marjad silmas“ ja „Ühe härja elulugu“, mis ilmuvad 1899. a. „Paisete“ I andena, olgugi et viimasena nimetatud novell algab veel pea isa jannsenliku familiaar-susega, lugejale nagu õlale patsutamisega.

Ühiskondlik tasapind on saanud kahes nimetatud novellis juba valdavaks. Hoolimata lugeja jannsenlikust kohtlemisest on kirjanik paigutanud just novellis „Ühe härja elulugu“ jutustuse tegelased maa-ühiskonna viletsuste produktidena ja paratamatute osadena õigemasse valgusesse, kui oli teinud seda ükski meie kirjanikest enne teda. Ühiskondlik olukord ja sellega seotud viletsus ei ole neis kahes novellis ettetükkiv, vaid ainult küllalt jõuline, mille tõttu saame olustikust terava reljeefpildi ühenduses Punu lühikese elulooga.

Novellis „Marjad silmas“ on kontrastid paigutatud juba ettetükkivamalt ja paksemalt, kuid selleski jutustuses leidub kõrgeväärtuslikke pilte, nagu pastor Weitling'i vestlus sepp Jüriga kalastamisel. Segavalt mõjub ainult, et kirjanik on pastor Weitling'i kujuga liiga rõhutanud oma teose tendentsi, mille liiga ettenihutatud teravad nurgad mõjuvad rohkem arenenud lugejasse sagedasti lõikavalt. Kirjanik on, võib-olla küll õigusega, hinnanud kaasaegse lugeja üld-arengut võrdlemisi madalalt, püüdes mugandada oma teose tendentsigi hästi arusaadavaks, nähtavaks ja peaaegu koguni käega katsutavaks sellisele madalagi arenguga lugejale.

Järgneval, 1899. a. kirjutatud ja 1900. a. „Paisete“ II andes ilmunud „Issanda kiituseks“ on haaravam novell kõigist kolmest „Paisete“ andest. Selles novellis tuleb alla kriipsutada kirjaniku tõelise teenena oma tegelaste iseloomustamise oskust. Eeskätt just Saviaugu Miina, aga ka tema isa Mart Kodara ning teistegi tegelasteujud on meeltesse sööbivamad, mitte ükski tüüpilistena, vaid ka oma isikupäraste joontega. Ei tohi siinjuures unustada sedagi üldist kirjanduslikku kujutuseniivood, millel liikus kogu meie tolle-aegne kirjandus. Olgu ainult nimetatud, et kõik Eduard Wilde naiskujud läinud sajandist mõjuvad enam-vähem idealiseeritud nukkudena ja samuti polnud jõudnud August Kitzbergki kaugemale üldtüüpide haaramisest.

See Ernst Petersoni paisete-ajajärgu parim novell aga oli ühtlasi ka suurima pahameele-tormi ja kirjanikule vaenu-

liste meeoleolude tekitajaks, kuigi vahest samal ajal ka ideeliste kaaslaste leiutajaks. Kui tõusid pahameele-avaldused tol ajal ainsa mõõduandva „Postimehe“ ümber koondunud kiriklik-edumeelsete rahvuslaste ringkondades, kelle ideelise vaatevinkli püstitas Villem Reiman oma tänapäeval ajaloolisteks muutunud raisakullide leidmisega, siis põhjustas sama teos teiselt küljelt uute, senini tundmata ideeliste kaaslaste juurdevoolu nii tärgava sotsialistliku mõttesuuna pooldajate intelligentide kui ka neile õige ligidal seisvate radikaalsete kodanlaste haljast ja oraslikust intelligentsist. Ei jäänud ajalooliseltki püsima Ernst Petersoni puhul ei esimeste ega ka teiste arvamised ning oletused. Nii kõrgelt kui me ka hindame Villem Reimani kui ajaloolast ning kultuuriloolast, ei saa me ka tunnistamata jätta, et tema sagedad ekskursioonid ja väiksemad retked puht-kirjandusajaloesse olid kõike muud kui oma tulemustelt paikapidavad ja õiged. Hilisem aeg on pea ühemeelselt ümber hinnanud ning jõudnud koguni teissugustele, kirjanikkudele palju soodsamaile tulemusile niihästi Kristjan Jaak Petersoni kui ka Ernst Petersoni ning isegi Gustav Suitsu puhul, kui hindas neid kolme Villem Reiman.

Ernst Petersoni ilukirjanduslik toodang aga ei jäänud ainult raisakulli lennuks, nagu oletas Villem Reiman, aga ei tõusnud see looming ka mingiks sotsialismi ega radikalismigi ideeliste suurte vaatepiiride avardumiseks, nagu ennustasid ja lootsid Ernst Petersoni kirjandusliku töö värsked ning üliagarad pooldajad.

„Issanda kiituseks“ nimeline novell ei haara meid mitte ainult üksikkujudega, vaid ka oma üldkujutusega, mille väärab aga õige purustavalt novelli melodramaatilise ning õige saamatu lõpp.

Oma ainesse suhtub Ernst Peterson nimetatud novellis küll arvustavalt, kuid siiski erapooletult, kirjanduslikult.

„Paisete“ III ande „Tulge appi“, kirjutatud 1901. aastal, moodustab võimsa lõpp-akordi kirjaniku paisetesarjas, kuhu kuuluks õieti ka 1900. aastast pärit olev „Hõiskama Jaagup“, mis ilmus samal aastal „Rahva Lõbulehes“.

„Tulge appi“ nimelises novellis on märgata ideelisuse pateetilist tõusu, mida võiks oletada vastukaaluks sellele voolule, mis tuli kiriklik-edumeelsete rahvuslaste leerist. Selle novelli tegelaste ideeline selgroog on teraslikult nõtkavam ja kokkupõrge selgekõnalisem kui novellis „Issanda kiituseks“. Samuti on siin novelli arhitektooniline külg, selle kompositsioon ühtlasem ja painduvam kui „Paisete“ II ande novelli omas; vastuolude, kontrastide paigutamine on

märksa oskuslikum ja haaravamgi kui eelmises teoses. Sellega moodustab novell „Tulge appi“ Ernst Petersoni Põltsamaa loomingu-ajajärgu viimase ja õige jõulise akordi.

Kuna Ernst Peterson jõudis Põltsamaal kirjanduslikule küpsusele, on teostunud tema kirjandusliku loomingu meisterteos Kose Uuemõisas kooliõpetajana töötamise aastail 1902—1905. See on Ernst Petersoni pikem novell, mida võiksime nimetada ka romaaniks, ja nimelt „Rahvavalgustaja“, kirjutatud 1902—1903, ilmunud 1904. a. — esialgu ajalehes „Uudised“, hiljemini eraraamatuna.

Tänapäeval oleme jõudnud sellest teosest kuidagi väära ajaloolisse kaugusesse, mis tekitab meis rea segavaid eelarvamisi, olgu need siis pärit kas Ernst Petersoni teistest, hilisemaist ilukirjanduslikest teoseist või jälle kirjaniku poliitilisest ja pedagoogilisest tegevusest. Kuid asudes lugema „Rahvavalgustajat“ selliste eelarvamisteta, ainult kui ilukirjanduslikku teost, unustades vahest üksi need stiililised saavutised ning võidud, milleni oleme jõudnud oma uemas ilukirjanduses, lugedes ja nautides „Rahvavalgustaja“ oludekujutust ja psühholoogilist arendamist, tüüpe ja samuti ka dialoogi ülesehitust, ei saa me seda teost jätta tunnustamata.

Siin esinev Mudila alev — eks ole see veel praegugi meie kõikide alevite prototüüp, milles esineb miljöö ning olustik sellise plastilisusega, nagu pole seda anda suutnud ükski teine meie kirjanik tänapäevani. Võtke oludekirjeldusena kas või „Vaeste-Patuste alev“. Milline ebaseige ja ähmane ettekujutus jääb meile sellest üldise miljööna, kuigi üksikjoontel ei puudu meeldesööbimis-jõud. Mudila selle vastu on koondatud pildiks palju tervikulisemalt.

„Rahvavalgustaja“ ületab oludekujutuse ühtlusest nii mõnegi hilisema töö ega küüni ka Eduard Wilde kaasaegse realistliku kirjanikuna miljöökirjelduse tervikulisusest Petersonini.

Sama tihe, nagu on „Rahvavalgustaja“ üldise miljöökujutus, on ka ta tegelaste rühmitamine, ja nende üksikute rühmade omavahelised intriigid on nii arendatud, et neist hargneb pinev võitlus, mis moodustab vajaliku dramaatilisuse, millest ongi tingitud faabula põnevus. Üksteisega võistlevad ning võitlevad rühmitised, nagu köster Arnikas oma perekonnaga, Jürisson ja Madaras — vahel koos, vahel üksikult, kaupmees Arnemann, pastor Rümpler ja parun — igaüks neist on kuju iseene ehte ja on samal ajal põimitud tegevusse ka küllalt oskuslikult, et aidata väljendada vastastikusel läbikäimises üksteisega nende iseloomulisemaid jooni. Psühholoogiline areng on selle tõttu

kogu aeg edasiliikuv ja alatasa kasvav ning täienduv. Kuid mitte üksi sellelt seisukohalt ei ole see teos hinnatav, vaid samal määral ka faabula dramaatilisuse ja tiheduse vaatevinklist võetult.

Ernst Petersoni teeneks jääb, et tema on oma teoses andnud kõrgema kihi esindajad, nagu pastori ja paruni, esimesena eesti kirjanduses psühholoogiliselt usutavatena, vähemalt ei mõju nad nii muigamasundivalt, nagu paljud Wilde samasse seltskonna-kihti kuuluvad tegelased, kõnelemata veelgi varasemast ajast pärit olevate ülemkihi kirjanduslike kujude ebausutavusest. Nii pastor Rümpler kui ka parun aga tunduvad eluliste ja elavate kujudena. Võib-olla on selleks viljeldavalt kaasa mõjunud see asjaolu, et Petersonile on paruni kuju joonistamisel mudeliks olnud selline erakorraline isik, nagu oli seda Kose Uuemõisa omanik parun Woldemar von Uexküll, oma-aegne silmapaistev laikusuline jutlustaja ja hiljem tähelepanu vääriv kirjanik, kellele elu järsud käänakud olid kergemalt kinnipüütavad kui mõne endassepöördunud balti aadliku omad; kõige pealt olid aga selle mehe isikupärased omadused nähtavamale ulatuvad kui mõne tavalise mõisniku kitsasse seltskonna- ja perekonna-ringi suletud elu, mida ei küündinudki nägema eesti kirjanik.

Kui Eduard Wilde pole andnud ainustki realselt haaravat ega usutavat naiskuju kogu oma suures kirjanduslikus loomingus, vaid need kõik on enamal või vähemal määral paberlikud ideaalkujud, kes peavad kandma ja kehastama autori aateid, siis ei koorma Peterson oma naistegelasi selliselt ideeliste ülesannete lahendamisega, pannes selle meestegelaste kandvamaile õlule. „Rahvavalgustaja“ kaks pea-naistegelast, proua Maasikas ja neiu Kaasike, on eeskätt siiski realselt nähtud naistüübid, kuigi kirjanik näitab neid meile kohati õige karikerivas kumerpeeglis.

Suurimaks puuduseks on meie tänapäeva ilukirjanduslikes töis, eeskätt meie suuremates romaanides, kuid ka lühemates novellides kompositsiooniline nõrkus. See puudus väljendub üksikute osade ebalproportsionaalsuses, nagu näiteks olulisemate momentide liiga lühikestes kujutustes ja kõrvalepisoodide väljavenitamises. Nagu puudub eesti arhitektide ehitatud hoonetel sümmeetriline ilu ja proportsionaalsuse kaunidus, puudub ka meie kirjanikel oskus leida oma teostele tektooniliselt sobiv kuju ja vorm laitmatus kompositsioonis. Kahtlemata on palju tõtt neil kirjandusloolastel, kes tõendavad, et eriti slaavi rahvaste kirjanduses olevat märgata laialivalgumis-tendentsi, kuna

vormimeel olevat kõige kindlam ning väljakujunenud romaani rahvaste kirjanduses, eriti aga prantsuse omas. Just tänapäeva-kirjanduses on meil märgatav suur lagunemiskalduvus romaanes ja novelles. Seda asjaolu võiks seletada vist kahe põhjusega: esiteks hakkab vast nüüd tunduma vene kirjanduse sisemine ning sügavam mõjustus ja teise põhjusena ehk viimase aja moehüüe: võimalikult ulatuslikum teos lehekülgede arvult. Viimane tendents aga on täiesti kõrvale tõrjunud meie niikuinii väikese kontsentratsioonivõime, eitades koguni selle tarvetki.

Just kontsentratsioonilt ongi „Rahvavalgustaja“ otse eeskujuteoseks meie tänapäeva kirjanduslikele lajutajaile. Kui meelde tuleb, et Peterson on kirjutanud ka pea täiesti kompositsioonilageda teose, nagu on seda tema „Ei iialgi“, siis tekib päris kahtlus ja sellega koos seda suurem imetus „Rahvavalgustaja“ kompositsioonilise pinevuse ning tiheduse ees. Siit hargneb kõik õige järjekindlalt nii kogu teose faabula ülesehituselt kui ka üksikute osade tektoonikalt, kas selle üksiku osa seisukohalt või ka terviku lähtekohast nähtult.

„Rahvavalgustaja“ dialoog hargneb suure järjekindlusega, eelmisest idanedes ja välja kasvades, pole nii lodev ega paigast nihutatav, nagu küll mõnegi tänapäeva-kirjaniku oma. Dialoogi erinevustega oskab Peterson iseloomustada oma tegelasi tabavalt ja õnnestunult. Kuna dialoogis valitseb sama kontsentratsiooni selgelt nähtud ja järjekindlalt teostatud püüd, on Petersoni dialoogi areng eeskujulikumaid meie kirjanduses. Samuti arendab Peterson väga tabavalt oma tegelasi dialoogi erinevustes, mis on ühtlasi ka psühholoogiliselt niivõrt hästi rakendatud, et võimaldavad kirjanikul samal ajal edasi viia hingeelulistki kujutust.

Kuid siiski tahaksin näha Petersoni „Rahvavalgustaja“ peatähtsust muus, ja nimelt: ühiskondlikkude nähiste ilukirjanduslikus eritluses. See ei avaldu mitte üksi ülalnimetatud romaanis, vaid juba „Paisete“ nimelistes novellides. Peterson mõistab paigutada oma teoste tegelasi ühiskondlikult õigesse valgusesse ja neid kehtvalt jälgida prožektorikiirte samas joas, kuni hargnevad tema dialoogis lõplikult ühiskondlikud kokkujõrked.

On täitsa arusaadav, kui Petersoni stiil ei leia tänapäeva-lugejas heakskiitu, kuigi me peame tähele panema, et kõik tema kirjandusliku loomingu parimad palad kuuluvad ajajärku, mil stiililised ja keelelised küsimused polnud veel esirinda nihutatud, ja kuigi juba esines noorte sugupõlv suuremate nõuetega selles suunas, siis seisid nemad

teravas opositsioonis Petersoniga ja viimane nendega, et oleks võinud tekkida keeleline mõjustus, milleks oli Peterson pealegi märksa vähem vastuvõtlik kui näiteks Eduard Wilde, kes, olles pea samas vahekorras uue generatsiooniga nagu Petersongi, oli siiski palju paindlikum ning vastuvõtlikum keelelistele mõjustustele, kuigi pilkas ise neid keelisi uuendusi, mida propageeris uus sugupõlv. Selles mõttes on Peterson Wildest märksa vanameelsem.

Naise iseseisvuse saavutamise probleemiga esineb Peterson esmakordselt „Rahvavalgustajas“, kuna see küsimus oli enne 1905. aastat kõikjal nagu õhus liikumas, inspireerides peale Petersoni õige tunduvalt veel Wildet. Selleski liigub Peterson kaugelt reaalsemail radadel kui naise idealiseeriv Wilde; eriti võime seda täiel määral kinnitada „Rahvavalgustaja“ puhul. Vähemal määral on Petersoni reaalsus tõe-oludele vastav kahes naise iseseisvuse probleemi edasiarendavas Petersoni novellis, nimelt 1904. a. kirjutatud ning samal aastal „Teatajas“ ilmunud „Liisis“ ja 1907. a. ilmunud „Elsas“.

Puusepa tütar Liisi pole veel nii iseteadlik kui õpetajanna Elsa, kuid mõlemad näevad naise iseseisvuse tippu naise õiguses, valida ise oma lapsele isa, mis nad tahavad teostada väljaspool abielu kitsast ja kitsendavat piirkonda. Kuna Peterson piirdubki selle õiguse nõutamisega, tundub see probleem kirjanikul olevat äärmiselt kitsalt võetud ja veelgi kitsamalt käsitletud, andes probleemist ainult kerge ülelibisemise taolised varjukujud, millel puudub vajalik selgus ning ulatus. Kunstiliselt on need kujud „Liisis“ siiski paremini õnnestunud kui „Elsas“, kuigi viimane olla ilmunud autori tõenduste järele tsensuuri nõudel märksa lühendatult, mis olla paljugi rikkunud teose tervikkust ja psühholoogilise arengu usutavust. Ajalt kahe ülalnimetatud teose vahel seisev „Kolonist“, mis ilmus 1905. aastal, tundub realistliku teosena veidi ebaõnnestunud olevat, olles liialt läbi põimitud romantilistest niitidest, nagu see oli nii arusaadav ning seletatav neil paisutatud lootuste päevadel, kui kõik näis olevat nii ligidal ning teostatav.

Eespool juba nimetasime neid lahkuminekuid, mis avaldusid 1905. aastal rühmaks koondunud noorte generatsiooni vahel ühelt poolt ja kõigi vanemasse sugupõlve kuuluvate vahel teiselt poolt. Viimaste hulka kuulus ka Ernst Peterson. Kokkupõrke peamäärajaks oli ikkagi veendumuste erinevus; kuna vanem põlv moodustas enamuses realistliku voolu, kuulutasid noored end uute kirjanduslik-kunstiliste voolude pooldajaks. Tänapäeval, kus aastad

on eemaldanud meid mineviku võitluste tuhinast, võime julgelt öelda, et ründamis- ja vasturündamis-õhinas tehtud hinnangud ei vasta iga kord kaugeltki tõe-oludele, ja selles on sündinud ülekohtut Ernst Petersonilegi. Oli ju tema vend Otto Peterson vanema põlve kirjandusliku arvustajana Otto Birsgall'i nime all alustanud just seda kaunis valimatasõnalist ataaki. Ernst Peterson ise kinnitab tänapäeval, et temasse on mõjunud noorte ülekohtused hinnangud sedavõrt, et on alustanud mitmeaastast vaikimist, mis kestis kuni 1920. aastani. Tuletame ainult meelde, et ka August Kitzberg võttis „Tuulte pöörises“ arvustused nii südamesse, et vaikis seitsme aasta jooksul, kirjutades selle aja kestel enesele, jättes käsikirja oma töölaua sahtlisse. Samuti on talitanud ka Ernst Peterson, kelle ilukirjanduslik looming lõpeb kaunis järsult 1907. aastal „Elsaga“, kuigi ei pea unustama, et see looming oli õige hõre, alates juba 1905. aastast, kuna 1906. aastasse kuuluvad vaid kaks väheütlevat palakest: „Kurvad linnud“ ja „Usklikkude seas“. Ilukirjandusliku loomingu asemele astus enam tasuv koolikirjanduslik töö, mille esimese avaldisena oli ilmunud juba 1903. aastal lugemik väiksematele lastele „Hea sõber“, ja millele järgnesid teised kooliraamatud. Kirjanik näikse ise nagu bilanssi tegevat oma ilukirjanduslikule loominguale, alustades 1916. aastal oma teostekogu väljaandmist, mis aga katkes kirjastuslikel põhjusil juba esimesel andel.

Dramaatilise kirjanduse harrastus Ernst Petersoni loomingus kuulub tagasi nähtavalt 1907. aastasse, mil kirjanik on kirjutanud esimese ühejärgulise näitemängu „Kangelased“, mis aga on jäänud avaldamata tänapäevani. Alles 1920. aastal ilmub Petersoni esimene näidend „Sõnajala õis“ ja 1922. aastal naljamäng „Uus minister“. Kuigi esimese näidendi pealkiri tundub nii eestipärasena, tuleme näidendit lugenult koguni teissugustele arvamistele, oletades selles õige õhtralt Henrik Ibsen'i mõjustusi, ehk küll need mõjustused tunduvad rohkem välistena ega pole tõstnud kirjanikku ennastki aine väärilisele käsitlusele ning teostamisele. Ernst Petersoni suurimaiks eeldusiks dramaatilisele loomingule võiks nimetada kolme omadust: probleemide asetamise oskus, elavalt hargnev dialoog ja kontsentreerimisvõime; kuid need kolm igale dramaatilisele teosele olulist elementi ei ole suutnud tiheneda veel nimetatud kirjaniku näitekirjanduslikus esikteoses ega omandada vajalist pinevust ning haaravat usutavust, et viia näidend ka lavalisele mõjule. Liiga selgelt paistavad kõnealuselt teosest ibsenlikud niidid, milles näeme autorit siplevat saamatult. Õeldu

maksab eeskätt just „Sõnajala õie“ kohta, kuna „Uus minister“ on ehitatud eel-ibsenliku ajajärgu dramaatilise luule nõuetele vastavalt. Selle kandvaiks taladeks on võtnud kirjanik ammutunud *qui pro quo* võtted, mis tunduvad kulunutena Petersoni naljamängus, nagu oleksid nad seda igas teiseski. Seega on siis kirjanik katsetanud igas näidendis isevõtteid, ilma et oleks ilmutanud selle juures erilisel omapärasel joont või suuremat süvenemist. Isegi dialoog muutub Petersonil kas raskepäraselt liikuvaks, nagu näiteks „Sõnajala õies“, või jälle liigagi kergelt hüplevaks, nagu „Uues ministris“. Näib, nagu oleks Peterson näitemängu alal katsetanud asjaarmastajana, kes pole tahtnudki süveneda aine käsitusse, vähemalt mitte sel määral, nagu näeme seda tema kandvamas proosateoses „Rahvavalgustajas“ või ka selle eel käinud novellitoodangus. Petersoni esiknäidend „Sõnajala õis“ väärib tähelepanu ainult selle poolest, et see on esimene suurema ulatusega ja silmapaistvalt kirjanikult tulev draamakatse.

Kuigi võtta Ernst Petersoni näitekirjanduses ainult katsetajana ja jätta täiesti kõrvale tema koolikirjanduslik toodang, kui väljapoole nende ridade kirjutaja huvide piirkonda kuuluv, ja piirduda üksi tema ilukirjandusliku proosaga, kui kustutada sellest viimasest suur arv lehekülgi, mis ehk kuuluvad üksi vähest tähelepanu vääriva proosa (omadussõna „ilukirjanduslik“ tarvitamata) hulka, ja kui me lepiksime ka üksi autori „Rahvavalgustajaga“, siiski kuuluks Ernst Petersonile samaväärne koht meie kirjandusloos, nagu on seal paljukirjutanud Wildel. Seda asjaolu ei pea tumestama meid nägemast ka need väärsammud, mis kirjanik on teinud, lastes end painutada elu ja ajajärgude mitmesugustest tuultest, kuna oleks meiegi avalikul arvamisel aeg teritada oma nägemist selles suunas mitte üksi kirjanduslikult loovate inimeste suhtes, vaid tarvitada sama mõõdupuud samuti ka politika ja muudel ühiskondlikel aladel teotsejate kohta, — siis muutuksime kindlasti leplikumaks viimaste rohkete pattude valguses esimestegi suhtes.

Bernhard Linde.

Õnneraha.

Kreutzwaldi „Eesti rahva ennemuistsetest juttudest“ on tuttav „õnne rublatükk“. Isa noorem poeg Peeter saab kottu lahkudes õnnerubla, millest

öeldakse, et niikaua kui see raha on taskus, ei saa hädad ja viletsused raha omanikku puudutada. Õnnerubla avaldab tõepoolest suuremat jõudu kui tast ette kuulutatud; millal omanik iganes selle rubla välja annab, tuleb raha alati iseenesest omaniku taskusse tagasi. Õnnerubla omanik ostab maagilise rahaga enesele kolm eriliste omadustega varustatud koera, kelle abil ta viimaks kuninga väimeheks pääseb (lk. 229—239).

Nii lühidalt jutu sisu, mis Kreutzwaldi poolt avaldatud kujul küll eestlaste suus ei esine, kuid sellegi pärast eestlaadiliseks jääb. Lugu on nimelt nii, et Kreutzwald on rahvasuust õnneraha motiivi võtnud, seda omalt poolt täiendanud ja ta siis kolme koera looga kokku sulatanud. Tagasitulev raha esineb muulgi puhul eesti kirjanduses, enam veel rahvasuus leiduvates juttudes. Sõjaajal matab keegi seesuguse tagasituleva raha maha (Viies Rahvaraamat, nr. 27); teine mees leiab niisuguse raha, mis talle alati rahakotti tagasi tuleb (sealsamas, nr. 28).

Seesugust iseenesest maagiliselt tagasitulevat raha nimeatakse veel jooksurahaks, õnnerahaks, aga ka nõiarublaks. Sagedasti on tagasitulev raha vene hõberubla; seepärast hüütakse säärast raha õnnerublaks, mõnikord aga on ta 20- või 15-kopikaline hõberaha, mil puhul talle enam õnnerubla ehk nõiarubla nimeks ei sobi. Harukorral teatakse jutustada, et isegi vask-kopikas esineb õnnerahana. — Kui õnneraha mõnikord õnnerubla ehk nõiarubla nime kannab, ei või me selle nähtuse järele veel otsustada, nagu oleks seesuguste juttude motiiv venelastelt omandatud. Tõsi on, venelased tunnevad неразменный рубль — vahetumatu rubla, mis vastaks meie tagasituleva rubla nimetusele; aga sama raha motiivi tuntakse kogu Euroopas. Et eestlased paarsada aastat alati on venelastega kokku puutunud ja vene rahaühikuna kopikas või rubla tuttav oli, sai tagasitulevgi raha aja jooksul enesele igapäevasest elust tuttava rubla resp. kopika nimetuse; enne vene aega nimetati säärast raha üldise nimega rahaks (õnne-, nõia-, tagasitulevaks rahaks). Kui ka kindlad tõendused puuduvad, oletan ometi, et tagasitulevat raha Eestis juba enne Vene aega on tuntud, oletan koguni suure julgusega, et õnneraha-teadetes leidub enam ühist läänega.

Väikevenelased annavad tagasitulevale rahale nime inkulus, mõnikord nuklus, aga ka metlus ja Lembergigi ümbruses manklus (Am Urquell IV). Vladimir Dahl nimetab oma „Толковый Словарь'is“ seesugust raha неразменный рубль kõrgval ka неразм. монета'ks, поддѣльная монета'ks, aga

ka завѣтная монета'ks ja annab ta kohta järgmise seletuse (siin tõlkes): „Ei saa ialgi otsa; nii sagedasti kui teda vahetatakse ja välja antakse, tuleb ta alati peremehe juurde tagasi. Raha saadakse, kui must kukk piginööriga kinni seotakse ja rubla eest müiakse.“

Poola vaimulik kirjanik Jan Bohomolec tunneb inklust juba 1775. a. oma teoses „Djabel v svoiey postaci“ I, lk. 160, kuid tal esineb inklus enam talismanina kui tagasituleva rahana, nagu poolakad tast meie päevini veel kõnelevad.

Germaanlased tunnevad niisama seda nõiaraha; sakslased hüüavad teda sama nimega — Zaubergeld, ka Zaubermünze, Bruttaler, Brutpfennig, Wechseltaler, Glücksgroschen, Glücksgulden; aga väga sagedasti annavad nad talle nime Hecketaler, Hecktaler, Heckegroschen, Heckepfennig; viimased nimetused vastaksid meie-aegsetele markadele ja pennidele. Hilisemal ajal anti Saksamaal Hecketaler'ile Marientaler ja Glückstaler nimeks.

Tagasitulev raha on igal ajal väga tagaotsitud ja ihaldatud olnud, sest selle omandanud, võis omanik aja jooksul jõukaks, isegi rikkaks saada. Õige küll, suuremat vara kui rubla väärtuselist ei võidud selle rahaga omandada; tagasituleva kopika omanik võis korraga veel palju vähem omandada, aga ta võis oma raha päevas kas sada korda välja anda, iga kord vara omandada, seda vara müüa ja nii viisi aegamööda jõukaks saada. Mõni tagasituleva raha omanik, kel oli ainult kopikas või kopikaid taskus, sai vaevalt jõukaks. Eestis ei tunta juhtumeid, et paberraha oleks tagasi tulnud, küll aga tunnevad seda slaavlased (Am Urquell IV, lk. 109). Väärtusliku paberrahaga on muidugi hõlpsam rikkaks saada.

Tekib küsimus: kuidas saadakse säärane tagasitulev raha? Mõnikord leitakse seesugune raha näiteks kõrtsi laua alt (Viies Rahvaraamat nr. 28), või Kanaküla kõrtsi seinaprao vahelt (14 551), või tee pealt (42 617).

Tagasituleva raha leiu õnne juhtub aga koguni harukorral; rahasoovijaid leidub sellevastu palju rohkemini. Need tunnevad raha hankimise abinõu. Tavaliselt tehakse Eestis nii: võetakse must kass, mässitakse nii nõõri sisse, et nõõrikord kassi katab, tehakse kolm sõlme peale, iga kord Issameiet paludes. Neljapäeva õhtul kell 12 minnakse säherduse kassiga ristteele ja vilistatakse kolm korda. Kohe ilmub vanapagan küsimusega: „Mida müüa?“ Küsitav vastu: „Jänes.“ Vanapagan pärima: „Kui palju maksab?“ Kassi omanik peab vastama: „Rubla.“ Vanapagan pakub rohkem, aga rohkem ei tohi võtta. Viimaks annab vana-

pagan pahal meelel rubla kassi ostuhinnaks. Niipea kui raha saadud, mindagu ruttu koju ja võetagu tuli üles, — muidu viib vanapagan raha ära. Sedaviisi saadud rubla ongi tagasitulev rubla (Vaivarast, 4478). Rõuges kästakse must kass kotti panna, kotisuule 9 sõlme ette teha ja siis ristteele minna. Sinna ilmuvale vanapaganale tuleb kiita, et loom on ilus. Vanapagan ostab kassi. Vanapaganalt saadud raha tuleb alati tagasi. Sellest rahast keelatakse viimast kopikat ära anda, — muidu ei tule raha enam tagasi (43720).

Eestis leidub veel teisendeid, mille järele õnneraha ei saada ristteelt, vaid kiriku juurest. Must kass pannakse kotti, koti peale tehakse 99 sõlme (Paistu, 16 828) või 100 sõlme (Hõbeda, 36 695), käiakse 3 korda ümber kiriku ja pakutakse teda siis vanapaganale jänese, porsa (37 184) või koguni vasika pähe (36 695) müüa. Virumaal tehakse tingimuseks, risttee olgu kiriku ligidal; ristteele joostagu pärast müüma-akti, et vanapagan müüjat kätte ei saaks; Paistus nõutakse sel puhul kolmest teevarust üle jooksmist. Hanilas arvatakse, et seesugust õnneraha võib vanapaganalt jõuluõöl saada (37 184).

Veel tuntakse Eestis teisendeid, mille järele raha omanik ise võib raha õnnerahaks moondata. Õnneraha soovija läheb neljapäeva õösi kirikutorni, kastab nimetissõrmest kolm tilka verd kirukukella külge ja lööb rublatükiga või muu rahaga, mis tal juhtub kaasas olema, veretilkade kohta kella külge; siis saab see raha enesele maagilise jõu: tuleb omaniku taskusse ikka tagasi (Tarvastu, 14 279).

Teisendi järele ei ole vaja õösi kirikutorni minna, vaid rahale võib tagasitulemis-väe pühapäeval jutluse ajal kirikus hankida. Aga niisama kui tornis, vajab raha kirikuski maagilise väe saamiseks kolm tilka verd; seda tuleb pahema käe nimetissõrmest raha peale tilgutada sel silmapilgul, mil kirikuõpetaja ütleb jutluse viimase sõna (Kose, 28 570).

Õnneraha hankimiseks ei nõuta mitte alati inimese oma verd. Vask-, hõbe- ja kuldraha võib õnnerahaks moondata, kui teda võitakse kolme tapetud nahkhiire verrega, igaühega kolm korda. Üheksakordse võidmise järel tekib rahale maagiline vägi (Tapa, 5818). Nagu näha, pannakse paljudes teisendites õnneraha saamisel rõhku ikka vere peale, kui ka alati inimese veri küsimusse ei tule. Mõnikord jääb hämaraks, kelle verrega tuleb raha võida, kas inimese või nahkhiire verrega. Saaremaalt saadud teade kõneleb üldiselt verest (42 617). Igatahes näikse raha eest antud vere pärast vanapagan arvavat enesel õiguse olevat raha oma-

nikku kord enesele saada, kuid et verd otsekohe vanapaganale ei ole antud ja vahel on raha koguni nahkhiire verrega võitnud, äpardub vanapaganal üritus.

Lutsi eestlased teadsid P. Voolainele kõnelda, et „formazonnaja¹⁾ raha“, mis on „aastakka pääle last“ (= üheks aastaks antud), tuleb alati rahakotti tagasi. Siiski ei too ta õnne. Ja et temast lahti saada, on tarvis minna tagurpidi nurmele ja visata „kurale“ poole selja taha.

Keegi Sleenov Jeezubi poeg leidis nurmelt „troika“ (kolm rubla). Kui ta midagi ostis, tuli väljaantud raha jälle tagasi. Ühenduses mainitud rahaga räägiti „zakoldoovannõi sõrmusést“, mille abiga keegi Ignas mängis mõisnikule selle mõisad kaardimängus tagasi. Siis räägiti, et Baldatsi küla Petral oli püss, millega alati midagi saadi. Ühel hommil leiti Petra metsas kannu peal istuvat. Mees ei kõnelnud midagi. Ütles ainult: „Mul rassõ!“ Peale seda viskas püssi vist jõkke.

Uuemast ajast põlvneb Eestis järgmine abinõu nõiaraha hankida. Pannakse saabas jalga ja rublatükk kura kontsa alla, minnakse ülestõusmis-püha laupäeval päikese loojamineku ajal vene kirikusse ja jäädakse sinna päikese tõusuni. Kui papp ütleb: „Kristus on üles tõusnud!“ siis vastatakse (salaja muidugi): „Ei ole! Papi iga ütluse peale korratakse samu sõnu. Sedaviisi saadakse raha, mis ikka tagasi tuleb (Kursist, XXXIV, 115). Selgesti ei ole nimetatud, aga tuleb oletada, et nõiarahaks moonduv sama raha, mis kodu on saapasse pandud.

Venelased saavad oma tagasituleva raha niisama vanapaganalt, kuid sellele müüdud hane eest. Hani kägistatakse, küpsetatakse ahjus ja minnakse siis kell 12 õõsi ristteele, kus vanapagan pikema kauplemise järele hane rubla eest ära ostab. Kojuruttajale jookseb vanapagan järele, süüdistades müüjat, et see elusa hane asemel talle surnud hane müünud! Müüja ei tohi tagasi vaadata ega vastata, muidu kaob rubla taskust ja müüja ise satub kaelani rabasse (Zeitschrift für deutsche Mythologie IV, lk. 155). Russiinid väidavad, et õnneraha saadakse domovoilt (Афанасьевъ, Поэтическія воззрѣнія II, lk. 69). Hane asemele astub venelastel vahel mõni muugi loom (Записки И. Р. Географическаго общества XXXVII, lk. 253).

Nõiaraha saamisest jutustav eesti ja vene motiiv esineb Saksamaalgi. Õnneraha saada soovija paneb musta kassi

1) See sõna on tuletatud prantsuse sõnast franc-maçon (= vabamüürlane).

kotti, mille ta 99 sõlmega kinni seob, käib kolm korda ümber kiriku ja hüüab ukse juurde jõudes iga kord läbi võtme-augu köstrit. Kolmandal korral ilmub vanapagan, kes ennast köstriks lasknud hüüda; talt küsitakse, kas ta tahab jänest osta. Kotis leiduv kass müüakse taalri eest vanapaganale jänese pähe. Müüja peab kohe tuhat tulist koju ruttama, sest kui vanapagan sõlmed avab ja näeb, et talle jänese asemel on kass müüdud, ruttab ta müüjale järele ja kägistab müüja. Sedaviisi vanapaganalt saadud raha ongi õnne- ehk nõiaraha (Simrock, Deutsche Mythologie, lk. 461). Koti sõlmede suur arv eesti omade kõrval ei tähenda palju, sest kassi ümber seotud nõõrid esinevad omaltpi poolt nagu sõlmedena; teisel tehakse Eestis koguni 100 sõlme. Nagu eesti muinasjuttudes, muutub Saksamaalgi kirik vanapagana ajutiseks elukohaks, kuid erinedes eesti omadest ilmub vanapagan siin koguni köstrina (Kuhn, Norddeutsche Sagen, lk. 470). Poolakad väidavad, et vanapagan viibivat igal pühapäeval evangeeliumi lugemise ajal kirikus (Lud VII, lk. 40).

Saksa teisendi järele ei tohi kassil ühtegi valget karva olla ja kott sõlmitagu 100 sõlmega kinni (Weinhold, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde I, lk. 180).

Teise variandi järele tuleb kass ära keeta ja kassiga, seitse Moosest kaasas, jaaniöösi kell 12 kiriku juurde minna (Am Urquell VI, lk. 40). Lüubekis kõneldakse, et nii vaja uue aasta öösi teha (Am Urquell VI, lk. 158).

Veel saadakse õnneraha, kui jõuluöösi ristteele minnakse ja seal oodatakse. Pea kihutab „metsiku jahi“ rong mööda. Viimane jahimees annab ootajale õnneraha (Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube, lk. 634).

Sakslased arvavad veel, et õnneraha omavat peasjalikult juudid ja et Krakovist juudi linnajaost võib seda osta. Õnneraha hankimiseks tuleb ennast hästi ette valmistada: küüsi lastagu 7 aastat kasvada, ärgu pestagu ennast ega soetagu pead, ärgu palutagu ega ärgu käidagu kirikus. Alles siis ilmub keegi juut teatama, kust ja kuidas inklus kätte saadakse (Am Urquell IV, lk. 106).

Taanlased arvavad just sama viisi raha vanapaganalt kiriku juures saada võivat kui sakslased; ainult seda ei nimetata, kas niisugune raha tuleb tagasi (Grundtwig, Dänische Märchen). Tagasitulev raha saadakse, kui inimesenahast pükse kantakse, kirikus verivaeselt lesknaiselt epistli ja evangeeliumi lugemise vahel šilling varastatakse ja püksitaskusse pannakse. See šilling tuleb vargale alati tagasi. Ini-

mesenahast pükste hankimiseks nõlitakse surnul nahk seljast, puusa kohalt alates (Maurer, Isländische Sagen, lk. 91).

Igavesest juudist Ahasverusest teatakse, et ta seesuguse õnneraha omandanud (Liebrecht, Zur Volkskunde, lk. 89).

Itaaliast saame õnneraha kohta teateid juba keskajal. Seal arvati, et professor Pietro d'Albano (sünd. 1246, surn. 1312) teinud õnneraha. Ta mõisteti Padovas tulesurma, pääsis aga eluga oma suurte teenete pärast teadusealal (Liebrecht, Zur Volkskunde, lk. 89).

Kreeka kirjanik Suidas teab juba 10. sajandil nõia Pases'e poolest obolusest kõnelda, mis omanikule tagasi tulnud (Am Urquell IV, lk. 136).

Kreeka teade ja teade araabiakeelses Egiptuse vanemas ajaloos kuuluvad kõige vanemate sõnumite hulka, mis pajatavad tagasitulevast rahast. Selles ajaloos kõneldakse Egiptuse kuningas Hugib'ist, kes omandanud dirhemi (raha), mis ostmisel ja kaalumisel alati omaniku kasu taga nõudnud. Dirhem tulnud, kui ta mingisuguse ostu eest välja antud, omanikule ikka tagasi, kui omanik järgmised sõnad ütelnud: „Oh dirhem, mäleta vana lepingut, mille sa teinud!“ Seesugusel korral leidnud dirhemi väljaandja raha juba kottu eest, müüja sellevastu taskust valge lehe või mürdilehe (Orient und Occident, lk. 332).

Seega leiame nõiaraha tundmist Euroopast ja Aafrikast. Arvesse võttes, et Suida teate järele olnud Pases maagus, kuna Pärsiat aga maagia kodumaaks tuleb arvata, võib nõiaraha tundmisest Aasiaski kõnelda. Pärsiast lähtunud maagia levis Egiptusesse, levis aga ka Euroopasse, Euroopas enam-vähem iga rahva sekka. Euroopas tuntakse õnneraha igas riigis; varemini usuti õnneraha olemasolu iga rahva seas, nüüd on tast ainult veel mälestusi iga rahva sekka jäänud.

Mõnel puhul arvatakse Eestis, et kogu õnneraha eest võib midagi osta, ilma et müüja sellest midagi tagasi annaks, — vähemalt ei tehta müümise kohta käivais teateis mingisuguseid tingimusi; mõnel puhul maksab ostmise kohta tingimus, et ostes peab pisut raha tagasi saadama. Nii näiteks tuleb kas või kopikas rublast tagasi nõuda, et väljaantud rubla ise võiks tagasi tulla (Kose, Hanila, Tarvastu, Narva); antakse terve rubla välja, siis ei tule see enam tagasi. Kaupmehed katsuvad neile antud õnneraha eneste käes sedaviisi kinni pidada, et viie-auguline hobuseraud poe lävesse lüüakse; siis ei pääse raha poest välja (Tapa, 13578). Kuuldub veel arvamist, et vanapagan on see, kes raha omanikule tagasi viib; üldisemalt oletatakse ometi, et

raha ise omandab seesuguse maagilise väe. Galiitsia kaupmehed teevad pisut teisiti. Kartes, et saadud raha võiks olla inklus, naelutavad nad selle leti külge kinni; sel puhul kaotab raha oma maagilise jõu (Am Urquell IV, lk. 107).

Eestis esineb õnneraha kohta seega kaks arvamist: raha võib kas täiesti välja anda või aga nõutagu ikka osa tagasi, s. o. võib osta midagi väiksema hinna eest kui raha väärtus. Esimene eesti arvamine ühineb vene omaga, teine aga poola omaga (Lud II, lk. 252).

Tagasituleva raha kõrval tuntakse veel muud õnneraha. Eestist ei ole ma selgeid teateid leidnud, missugust raha tuleb õnnerahaks pidada, mille omandamine ikka omaniku õnne edendab.

Avinurmes vähemalt väidetakse, et (raha)kotti pandud vanad rahad alati õnnerahadeks saavad ja raha pungast enam ära ei lõpe; kui poes kauba eest raha välja antakse, tuleb see iseenesest alati punga tagasi (46 646). Selle väite järele peaks palju õnneraha omanikke leiduma, sest vanu rahasid liigub rahva käes rohkesti.

Saksamaal peetakse maast leitud väikest hõberaha tihti õnne edendajaks, ka raha, mille peal kaks seitset (7), või veel parem, millel 1777 (Am Urquell V, lk. 258).

Taanlastel omandab leitud raha niisama õnneraha iseloomu. Leitud raha rahakotis muu raha seas ei lase raha sealt iialgi otsa lõppeda. Niisama ustakse, et kui neljapäeva öösi kell 12 tükk kiriku tina varastatakse ja rahakotis kantakse, siis raha ei vähene. Vanad inimesed sülitasid raha peale, et rahast midagi paha külge ei hakkaks (Kamp, Danske Folkeminder, 1333). Eestis nõutakse kaupmeestelt hommikul kolm korda raha peale sülitamist, et nad päeva jooksul palju raha saaksid (3856).

Võnnu ühe teate järele hakkab mahamaetud õnneraha kassi ja koera kujul kodu käima, alati siku jälgi jättes. Alles raha leiukohta tagasi viies pääsetakse rahast ja kodukäijatest lahti (24 262).

Mitmed teated kõnelevad, et õnneraha omanik, kes küllalt naudi kogunud ja head elu maitsenud, tahtnud oma õnneandjast vabaneda, aga ei saanud kuidagi vabaneda: ta visanud raha kas tulde, või vette, või maa peale maha, matnud kas maha, purustanud vasaraga või teinud rahaga, mida iganes osanud, ikka olnud raha taskus tagasi (14 551).

Teised teated tunnevad ometi rahast vabanemise abinõu. Kui õnnerubla on ostu puhul ära vahetatud ja vahetuselt saadud raha viimase kopikani ära antud, ei tule õnneraha enam tagasi (Rõuge, 43-720). Saaremaal õpetab tark õnne-

rahast vabanemiseks järgmise abinõu: mindagu merele ja otsitagu koht, kus jää sees pragu neljaristi; neljapäeva õhtul visatagu raha sinna prakku ja kihutatagu siis väledal hobusel tuhat tulist koju. Ei kihutata praost tuhat tulist eemale, hakkab praost koledasti vett keema ja vesi uputab raha vetteviskaja (42 617).

Kui nõiaraha on kuskilt leitud, aitab järgmine abinõu: raha sinnasamasse tagasi viia, kust ta leitud. Sel juhul ei tule raha enam tagasi (14 551; 49 394).

Tekib küsimus: miks on ülepea tahetud õnnerahast vahel lahti saada? Tähendasin ennemalt, et õnneraha hankija andnud raha eest verd; verega müüs ta enese muidugi vanapaganale. Senikui keegi vanapagana „panti“ taskus kandis, oli vanapaganal õigus ta hinge pärida, vähemalt pärast surma. Vanapagana võimu alt vabanemiseks oli vaja vanapagana pandist kõige pealt vabaneda.

Pettuse teel vanapagana käest saadud õnneraha omanikul tuligi, nagu näha, kord vanapagana kättemaksu karta, vähemalt niikaua karta, kui vanapagana raha inimese käes püsis. Vist see kartus sundiski raha omanikku pärast raha küllalist kasutamist vanapagana pandist loobuma, et seda viisi kõik sidemed enese ja vanapagana vahel täielikult katkestada. Vähe hämaraks jääb, miks see, kes õnneraha juhtumisi on leidnud, ikkab rahast vabaneda, ehk tal küll igasugused otsekohesed suhted vanapaganaga puuduvad. Ainult omaniku teadmine, et raha vanapaganalt pärit, võiks kuidagi küsimusse tulla. Ülepea ei rõhutata Eestis igal juhul rahast vabanemise püüt; mõnel puhul näikse olevat õnneraha inimesele surmani jäänud. Kreutzwaldki laseb „Õnne rublatükis“ raha vanema venna esimesele pojale vaderianniks saada, ilma et raha lapselt tagasi tuleks (Eesti ennemuistsed jutud, lk. 239).

M. J. Eisen.

Ameerika eestlased.¹⁾

1928. aasta juuni alul, veel New Yorgis olles, kirjutas dr. P. A. Speek Washingtonist, et tema on kutse saanud esineda väliseestlaste kongressil Tallinnas referaadiga Ameerika eestlaste üle. Et aga temal kahjuks võimata

1) Väliseestlaste päeval Tallinnas 3. juulil 1928. a. ette kantud. Ruumipuudusel on selle referaadi avaldamine hüljastunud.

E. K. toim.

oli mainitud suvel kodumaad külastada, ühes sellega ka kongressil kõnelda, palus tema mind, kelle sõit, nagu tema seda teadis, juba täiesti kindel oli, ülalnimetatud referaat oma peale võtta. Nii sattusin siis mina juhuliselt väliseestlaste esindajaks, ehkki ma ennast, oma kodumaalt pikema-ajaliste äraolekute peale vaatamata, ei tahaks väliseestlaste peresse arvata.

Kohe alguses tuleb ära tähendada, et Ameerika eestlaste kohta puuduvad senini igasugused kindlad andmed. Ei ole mingeid tõsisemaid uurimistöid korraldatud nende arvu, tööalade, tulundusliku seisukorra ega ka nende hingeelu kohta. On küll katseid tehtud statistilisi andmeid koguda, need katsed ei ole aga kahjuks soovitud tagajärgi andnud. Andmete puudusel põhjeneb minu ettekanne peaausjalikult isiklikkudele vaatlustele, läbikäimistele ja jutuausjamistele tuntumate kohalikkude seltskonna-tegelastega ja ka valitsevana avalduvale üldarvamisele, mida siit ja sealt olen kuulnud eestlaste elu-olu kohta eriti New Yorgis ja ka väljaspool New Yorki eestlaste eneste käest.

Suuremaks koondusekohaks Ameerikasse väljarännanud eestlastele on suurlinnad, peaausjalikult New York, sest on ju New York Ameerikasse sisserrändamise pea-keskkoht, punkt, kuhu jääb enamik esialgu peatuma. Nii on statistiliste andmete järele teada, et viie aasta jooksul (1921 kuni 1926) on kogu 1 615 000 emigrandist 1 400 000 New Yorgi kaudu Ameerikasse sisse rännanud. New Yorgi enam kui 6 000 000 elanikust on 4 000 000 võõrast rahvusest (of foreign stock), 2 miljonit isegi võõrsil sündinud. Üks New Yorki iseloomustav nähtus on see, et teatud rahvused koonduvad ise-linnaosadesse, kus nad oma elu elavad ja oma keelt kõnelevad. Üksikute rahvuste kohta tuuakse siin huvitavaid andmeid. Nii elab New Yorgis 400 000 inimest, kes sündinud Itaalias, 480 000 Venemaal sündinut (venelaste arvus on suur protsent Venemaalt sisserrännanud juute). Sakslasi mahutab New York niisama palju kui mõni suurem Saksamaa linn, näiteks Kiel või Stettiin. Peale selle asub siin kahe miljoni ümber juute, ja Harlem, üks New Yorgi linnaosa, on suurem neegrite linn kogu maailmas; siin elab umbes 250 000 neegrit, seega kaks korda rohkem, kui kogu Tallinnas on elanikke. Nendele arvudele järgnevad teised, väiksemad rahvused, kelle arv kui raskesti kindlakstehtav põhjeneb enam-vähem ainult oletustele.

Küsümuse peale: kui palju on New Yorgis eestlasi? — ei saa kindlat vastust anda ja ei paista olevat isegi min-

git võimalust seda küsimust lahendada ka tulevikus. Nagu teada, puudub Ameerikas passisüsteem ning elanikkude registreerimine; elada võib, mis nime all keegi heaks arvab; tahab keegi kaduda suurlinna möllavasse ellu, on see kergem kui kerge, sest puuduvad abinõud teda üles leida. Olen kuulnud, et sedaviisi elab siin palju eestlasi, ilma et nad teiste eestlastega sugugi läbi käiksid. Põhjusi selleks on nii mitugi: kas ollakse pahased kellegi peale või on neil muid põhjusi end varjata; või nad on pettunud oma lootustes, Uues ilmas soovitud õnne leida, ja on selle pettumuse mõjul vaimliselt sedavõrt rõhutatud seisukorras, et lihtsalt kedagi ei taha näha. Arvatakse siiski, et New Yorgis ja tema ümbruses peaks eestlasi umbes viie tuhande ümber asuma. Oma kindlat linnaosa, nagu suurematel rahvustel, eestlastel ei ole, kuigi on märgata teatud tendentsi üksteise naabrusesse elama asuda; nii leidub rohkemal arvul eestlasi Manhattan'is 125. uulitsa ja 5. avenüü ümbruses, lähemas naabruses soomlaste, venelaste ja juutidega. Edasi leidub eestlaste koondusi South Brooklyn'is, Bronx'is, Long Island'is, mõnikümme eesti perekonda Bogota's ja Teaneck'is; viimased asuvad küll New Jersey osariigis, kuid nii lähedal New Yorgile (linna südamest, Manhattanist, ainult mõned miilid eemal), et suurem osa nendes linnades asuvatest inimestest käib New Yorki tööle. Ka jääb teadmatuks eestlaste üldarv Ameerikas. Näiteks Ühendriikide Kongressi statistiliste andmete järele olevat üle 200 000 inimese Eestist Ameerikasse tulnud. Kes need tulijad oma rahvuse poolest olid, ei ole öeldud, kuid kindel on, et nad mitte kõik ei võinud eestlased olla, ja et ka praegu eestlasi Ameerikas nii palju ei ole. Ameeriklastele Eesti üle kõneldes tuuakse harilikult küll nimetatud arv, rahvuseküsimust mitte puudutades, sest mida suurem arv, seda rohkema huviga jälgitakse Ameerikas iga küsimust. „How big is it?“ (kui suur see on?) on harilikult esimene ning puht-ameeriklik küsimus tegelikult iga asja kohta. Hiljuti ühes kõnes Eesti üle, kus Eesti haridusest ja kirjaoskamise kõrgest protsendist parajasti juttu oli, küsis keegi kuulajatest vahele, et „kui suur on siis see Eesti?“, mille peale üks Eestile sõbralik ameeriklane õige teravalt vastas, et „jälle see puht-ameeriklik küsimus, kus iga asja ainult füüsilise suuruse mõtude järele hinnatakse! Eesti on väike, siiski vähe suurem kui Šveitsi, kuid ühte peab ütleva, et Eesti on hariduslikus mõttes nii suur, et meie kunagi nii suured ei ole olnud ja ei tea millal nii suureks saame, et meil kirjaoskamatus kaoks“.

Eestlaste üldarvu kohta Põhja-Ameerikas on arvamised vanemate siinolijate ja seltskonna-tegelaste keskel lahku-minevad. Mõned usuvad, et neid Põhja-Ameerikas mitte üle kümne tuhande ei ole ja New Yorgis mitte üle paari tuhande, sest kunagi veel ei ole neid siin üle kuue-seitsmesaja inimese kokku saadud. Teisest küljest ütleb dr. P. A. Speek, et 20 aastat tagasi, kui tema veel New Yorgis oli, pidanud nende tolleaegsete järelepärimiste ning arvamiste järele Põhja-Ameerika Ühendriikides ja Kaanadas umbes 50 000—60 000 eestlast olema. Vist ühe ainsa aasta jooksul, kas oli see 1908 või 1909, oli neid Ameerikasse tulnud üle 1 000 hinge, Venemaalt tulnud eestlased juurde arvatud, sest neid tulnud hea hulgake Krimmist ja Kaukasusest, mõni ka Siberist; nii arvab dr. Speek, et eestlaste arv Ühendriikides ja Kaanadas peab 50 000 ümber olema, kuigi võib oletada, et kaunis suur protsent, võib-olla umbes 25%, Eestile kaduma on minemas. Sama arvamist avaldavad enda kohta ka teised rahvused. Itaallased ütlevad, et ka nendest umbes 25% Itaaliale kadunuks jääb. Isegi juudid, kes on üle ilma tuntud oma rahvuse alalhoidmisega, visa vastupanevusega igale ümberrahvustamisele, arvavat, et neilki muutuvat 25% ameeriklasteks.

Mõne aasta eest tehti katse, enam-vähem kindlaid andmeid koguda Ameerika eestlaste üle. New Yorgi Eesti konsulaadi sekretär hr. Kuusik, kes sel ajal New York University's magistri teadusekraadi saamiseks töötas, kavatses 1925. a. oma magistritöö kirjutada eestlaste üle Ameerikas. Selleks tuli uurimistööd teha, mida keegi senini ei olnud puudutanud; teisest küljest aga loodeti kasu saada ühenduse loomiseks laialipaisatud eestlastega. Korraldati ankeet teadete kogumiseks ja saadeti ankeetlehed igale poole, kus vähegi teada oli, et seal eestlasi asub. Ankeedis küsiti: 1) kui palju eestlasi arvatakse olevat teatud osariigis või maakonnas (perekondade või hingede arv)? 2) millal asusid sinna esimesed eestlased? 3) mis ametis on suurem osa eestlasi? 4) kas on seal olemas mõni eesti selts? 5) kas seal ligidal on teisi eesti asundusi olemas? 6) millal asusid esimesed eestlased Ameerikasse, kuhu kohta? (kui võimalik, siis nende nimed); 7) kui suurel on keskmiselt talud ja missugune nende peasissetulekuallikas j. n. e. Vastuseid tuli kaunis ruttu; saadi ka mõned uued aadressid, kuhu omakorda jälle kirjutati. Mõned saatsid ankeetlehe täitmise kõrval pikad kirjad oma elust, mis olid sageli päris huvitavad. Laiali saadeti 10 000 ankeeti, vastuseid saadi ainult 2000 ümber. Üldi-

selt ei andnud ankeet siiski soovitud tagajärgi, paljud võtsid ta vastu eestlasele omase umbusaldusega, et mine tea, missugune tagamõte sel teadete kogumisel on. Paljud, kel, nagu pärastpoole teada saadi, kodumaalt lahkudes mõned vanad patud südame peal (ja sääraseid on üsna palju), arvasid, et Eesti valitsus neid nüüd tahab vastutusele võtta, ja otsustasid nähtavasti paremaks ankeeti targu ja ettevaatlikult ignoreerida. Ka äärmiste pahempoolsete kalduvustega inimesed ei osutanud suuremat vastutulekut; mitmed ei vastanud lihtsalt hooletuse pärast. Ankeedi abil kokkusaadud aadresside arv on umbes 2500; suurem hulk neist on mitte üksikute inimeste, vaid perekondade aadressid.

Teated Eesti seltside elust Ameerikas.

Saadud andmed räägivad peaaesjalikult New Yorgi eestlaste elust ja nende organiseerimisest, kuid arvatakse, et elutingimused, tööolud ja majanduslik järg on enam-vähem sarnased igal pool, kuna aga New Yorgi eestlased on kõige paremini organiseeritud ja nad seal endid kõige rohkem on koondanud. Esimene eesti selts, mis New Yorgis asutati, oli „Ameerika Eesti Heategev Selts“, asutatud 1897. a. Asutajaist, keda 7—8 inimest, olid tuttavamad tegelased: Aleksander Sarei, Eduard Meldorf, Aleksander Rebane. Seltsi eesmärk oli heategev ja kultuuriline; abiandmine oma liikmetele haiguste ja õnnetuste kordadel. Suurem osa New Yorgi eestlastest olid sel ajal merimehed, kes juhuliselt siia asunud. Mitu aastat hiljemini, 1905. a., asutati eesti selts „Lootus“ puhtkultuurilise eesmärgiga.

1905. aasta revolutsiooni tagajärjel ja kurbade sündmuste mõjul Eestis, kust hulk meie tuttavamaid tegelasi oli sunnitud lahkuma, põgenevad nii mitmedki neist Ühendriikidesse, sinna vabaduse töötatud maale. Huvi poliitiliste küsimuste kohta võtab seltskonnas hoogu.

1906. a. asutatakse „Ameerika Labor Party Eesti Osakond“, mis samal aastal „Sotsiaaldemokraatlikuks Eesti Ühinguks“ ümber muudetakse.

• 1909. a. asutatakse „Ameerika Eesti Kirjanduse Osafühing“, mis eesti keeles uut sotsialistlikku nädalalehte „Uus Ilm“ välja annab.

1910. a. aasta kevadel ühinevad New Yorgi kaks seltsi, nimelt „Ameerika Eesti Heategev Selts“ ja „Lootus“, üheks „New Yorgi Eesti Seltsiks“, jäädes truuks oma endisile põhimõttele — heategevuslikule ja kultuurilisele eesmärgile.

Selle seltsi tegelastest oleksid nimetatavamad: Hans Pim-son, John Metsalo ja John Paist.

1913. a. tehakse katset asutada „Eesti Noorte Meeste Selts“, mis hiljemini muutub kultuurilise eesmärgiga „Eesti Lõbuseltsiks“, mis aga õige pea kinni jääb.

Üks vanematest eesti seltsidest on „New Yorgi Eesti Spordiselts“, mis 1916. aastast peale enam-vähem organi-seeritult teotseb. 1919. aasta kevadel muudetakse ta „Ameerika Eesti Jõustikuklubiks“, mis nime all teda ka praegu tuntakse.

Pöördepunktiks väliseestlastele meelsuses ja ilmavaates oli ilmasõjale järgnev Vene revolutsioon ja Eesti Vabariigi iseseisvaks kuulutamine. Paljude mõtted ja vaated olid nagu segi paisatud; nende väljaselgitamine nõudis aega. Üldise teadmatuse ja valeinformatsiooni mõjul puudus siinsete eestlaste seas selge kujutus kodumaa sündmustest. Tugeva kommunistliku agitatsiooni mõjul leidis äärmine pahempoolne ilmavaade suuremat poolehoidu. Juba 1917. a., peale revolutsiooni, tungisid kommunistid „New Yorgi Eesti Seltsi“ sisse ja võtsid seltsi tegevuse ning selle varanduse häälteenamusega oma kontrolli alla. 1906. a. asutatud „Sotsiaaldemokraatlik Eesti Ühing“ ühines Ameerika sotsialistliku parteiga ja sai selle osakonnaks, kuna ta 1918. a. ühines Ameerika töölisteparteiga, kommunistidega, selle osakonnaks saades. Ka teistes Ühendriikide linnades: Philadelphia's, Boston'is, Detroit'is, San Francisco's muutus eesti seltside elu äärmiselt kõresemeks; kommunistid oma karjuvate võtetega tegid suurt lärmi, kuna mõõdukamad elemendid tagasihoidlikult kõrvale hoidusid ja äraootavale seisukohale asusid.

Vastukajaks eesti kommunistide tegevusele kutsuti 1919. aasta kevadel ellu „Ameerika Eesti Ühing“, mille peaesmärk oli kaasa töötada Eesti iseseisvuse tunnustamise kasuks Ühendriikide poolt. „Ameerika Eesti Ühing“ töötas selles suunas kooskõlas Leedu, Läti ja Ukraina rahvustegelastega. Asutati nende nelja rahva ühine keskkomitee New Yorgis: League of Estonians, Letts, Lithuanians and Ukrainans of America.

Huvitavaks ajalooliseks dokumendiks neilt päevilt on petitsioon Ühendriikide presidendile Warren Harding'ile eesti soost Ameerika kodanikkude nimel, milles palutakse presidenti „teha kõik, mis tema võimuses, et kindlustada Eestile kui iseseisvale vabariigile täielist tunnustamist“, ja tuuakse etnograafilisi, poliitilisi, tulunduslikke ja hariduslikke põhjusi selleks, et Eesti on juba näidanud, et ta on

iseseisvuseks küllalt küps. Alla on kirjutanud: rev. Conrad Klemmer, J. V. Tiedeberg, Lieut. U. S. N. R. F., C. Flink, Master Mariner, Isaac Mikkal. Need allakirjutanud isikud käisid isiklikult Washington'is, Valges majas, presidendile palvekirja üle andmas.

1922. aastani ei olnud peale kommunistide ja „Ameerika Eesti Ühingu“ New Yorgis teisi eesti seltsi. 1922. aasta sügisel tehti katsed, luua uus selts; kokkukutsutud rahva-koosolekul, kus kommunistid oma hea organisatsiooni tõttu etteotsa sattusid ja koosoleku juhtimise oma kätte võtsid, loodi uus selts „Eesti Majanduslik Ühing“, mis aga pea surmale suikus.

Spordiselts sattus täiesti kommunistide mõju alla ja toetas kogu aeg kommunistlikku ajalehte „Uus Ilm“.

1922. aasta detsembris kutsuti ellu New Yorgi eesti selts „Edu“, mis kuni seniajani on püsinud ja laialisel rahvuslikul alusel kogu aeg teotsedes hulga rahvuslikult mõtlejaid eestlasi oma ümber on koondanud. „Edu“ selts on koht, kuhu Eestist tulijad harilikult kõige pealt lähevad, mis igale avatud, kus vanemad siinolijad neile hea nõuga alati valmis on abiks olema, sageli aitavad ka tööd leida. „Edu“ seltsis käivad eesti ajalehed; mõne aasta eest asutati raamatukogu, kus praegu umbes 500 köidet eesti kirjandust. Seltsi tegevliikmete arv on praegu 60 ümber. Tuntumad tegelased on: hr. Murley, seltsi praegune esimees, pr. ja hr. Pierce'id, hr. Henrich Koppelman, hr. A. Pranspill, Martin Lauer j. t. Aastate jooksul kasvasid „Edu“ seltsist välja kaks teist seltsi, nimelt „New Yorgi Eesti Muusikaklubi“ (1924. või 1925. a.) ja 1926. a. „New Yorgi Eesti Klubi“. Mõlemad seltsid on rahvuslikud, nagu „Edu'gi“, kuid neisse koondusid peaaesjalikult inimesed, kel oma lahkuminevad huvid olemas. Muusikaklubi eesmärk oli, nagu ta nimi näitab, muusika ja kunsti edendamine; ja peab ütlema, paari aasta jooksul on siin palju korda saadetud, palju on kontserte antud, mitmel korral on korraldatud eesti raadio-õhtuid, kus eesti laul raadio teel Ameerika kuuldesaalile edasi anti ja suurt huvi ning heakskiitmist pälvis.

„New Yorgi Eesti Klubi“ eesmärk on koondada oma ümber eesti haritlasi. Et selts veel noor, ei ole tema tegevus kindlat kuju omandanud, kuid eesmärk on kahtlemata kultuuriline, eesti haritlaste huvidele vastav.

1924. a. asutati „Kiire“ selts, mille alus poliitiline, et toetada kommunistide häälekandjat „Uus Ilm“. Vähe hiljemini asutati „Eesti Töölise Klubi“, mis kommunistlikku märki kandis.

Viimaste paari aasta jooksul tundub New Yorgis seltside elus poliitilist kainenemist. Kommunisti loodud lained jäävad rahulikumaks, internatsionaali asemel ei häbeneta enam ütelda, et „oleme eestlased“, rahvustunne kerkib võimsasti esile, näidates, et veri on ikkagi paksem kui vesi. . . . Esimest korda peeti 1928. a. kevadel eesti sportlaste toetamiseks ühine suur eesti õhtu, kuhu 700 eestlase ümber kokku oli tulnud. See oleks tegelikult esimene juhtum, kus „Kiire“ ja „Spordi“ selts nõndanimetatud kodanliste seltside ning elementidega ühiselt esinesid. Asutatud on seltsidevaheline komitee, jällegi „Kiire“ ja „Spordi“ seltsi osavõttel, mis möödunud talvel sageli koos käis ja mille eesmärgiks on üldtähtsusega ja kogu eestlasi puudutavaid küsimusi lahendada. Neid ühinemiskatseid peab südamest tervitama ja võib loota, et suurem arusaamine ja parem vahekord Ameerika väliseestlaste vahel valitsevaks jääb ka tulevikus.

„Eesti Kodu“ ehitamise küsimus on praegu päevatahtsusega küsimus.

„Eesti Kodu“ — ühise eesti seltsimaja ehitamise küsimus on siin pikemat aega harutuse all olnud; see idee on isegi „Edu“ seltsi põhikirja üles võetud. „Edu“ seltsi Eesti Kodu komitee poolt tehti omal ajal selle kasuks kihutustööd. Hr. A. Pierce on selle küsimuse populariseerimiseks palju kaasa aidanud; 1925. a. kevadel mahutas hr. P. kaks üleskutset tol ajal ilmuvasse „Ameerika Eestlasesse“, eeskujuks tuues soomlasi, kellel mitu oma seltsimaja olemas ja kes oma asjaga hästi korda saavad. Tol ajal oli mõte see, et asutatakse osaühing, mille osatähtede väärtus 100 dollarit. Viiekümne inimese ümber arvati nõus olevat osatähti korruga omandama; kuid seda oli ikkagi vähe — ja asi jäi soiku.

Hiljuti võeti küsimus uuesti üles ja seltsidevaheline komitee töötab praegu ja lähemas tulevikus „Eesti Kodu“ ehitamise küsimuse kallal, mis muutub kahtlemata rahvuslikuks ettevõtteks. Rahaküsimus teeb esialgu peavalu, sest maja tahetakse head, heas kohas, kuhu kerge juurde pääseda. Väljarenditavad äriruumid ja pidusaalid peaksid küll sissetulekut andma ning ettevõtte kulud kahtlemata tasuma, kuid pealehakkamiseks on suuremaid rahasummasid vaja, laiemates massides ei ole aga veel usku ettevõttesse. Arvatakse, et vahest leidub eestlasi rahamehi, kes „Eesti Kodu“ ehitamise etteotsa astuvad ja selle küsimuse kiiremalt lahendavad.

Eestikeelne ajakirjandus Ameerikas.

Niipalju kui mul teada, ilmus esimene eestikeelne ajaleht Ameerikas 1896, ja nimelt „Ameerika Eesti Postimees“, väljaandja õpetaja Hans Rebane¹⁾). Leht oli kiriklik, ilmus iga kahe kuu tagant ja, nagu ta ise ütleb, „toob kiriku ja politika sõnumeid“. Üksikute numbrite järele otsustades toob ta puht-usuliste teadete kõrval teateid ka eestlaste üle, siit ja sealt nende poolt saadetud kirju. 1905. a. sündmuste mõjul hakkasid pea ilmuma uued poliitilise iseloomuga ajalehed. 1909. a. asutatakse „Ameerika Eesti Kirjanduse Osaühing“, mille väljaandel ilmub uus nädalaleht „Uus Ilm“. Esimeseks toimetajaks on Peeter Speek. Ajaleht on sotsialistlik. Esimesed numbrid on sisukad ja huvitavad. Toimetus teatab, et kaastööd on lubanud „tuntud eesti kirjanikud“ ja ka sotsialismi tuntud teadlased, nagu näit. Karl Kautsky. — „Uus Ilm“ ilmub oma vana nime all veel tänapäev, on sellega kõige pika-ealisem ning püsivam Ameerika eesti ajaleht. Kahjuks on ta oma esialgse iseloomu nüüd täiesti kaotanud, endistest põhimõtetest loobunud, kujutades enesest äärmist kommunistlikku ja anarhistlikku häälekandjat, sisaldades kõiki äratuüdanud hüüdsõnu ja sihilikult võltsitud fakte ja ropult sõimates kõike, nii Eestit kui ka Ameerikat, rahvast ja maad ja kujutades ainult Nõukogude Venemaad maapealse paradiisina.

1907. ja 1908. a., vist ainult poolteist aastat, ilmus San Francisco's „Töömees“, eesti tööliste häälekandja, mis kord kuus ilmus; tema eesmärgiks pidi olema eestikeelset kirjandust edendada, eesti ajakirjanduse heaks töötada ja kõiksugu „vabameelset kirjandust ilma ette tuua“, nagu ta seda oma juhtkirjas ise ütles. Lehe väljaandjaks oli hr. M. Koffer. Kohalikkude kiriklikkude ringkondade poolt või õigemini nende õpetajate hr. F. ja hr. K. poolt anti mõnda aega usulise sisuga ajakirju välja.

Edasi andis „Ameerika Eesti Ühing“ 1919. a. välja kuukirja „Estonia“, mis ilmus kaheksa kuud, et Eesti iseisvuse mõtet propageerida. Peale eesmärgi saavutamist, s. o. peale Eesti Vabariigi tunnustamist Ühisriikide poolt, jäi leht iseenesest seisma.

1925. a. kevadeni ei olnud suurema osa Ameerika eestlastel oma häälekandjat, sest „Uus Ilm“ oma alalise sõi-

1) H. Rebane, pärit Valga ligidalt Sooru vallast, oli õppinud Põhja-Saksamaal Eben Ezeri ortodoks-luterliku usuteaduse seminaris usuteadust, ja et tal kodumaal oli võimata saada vastavat usuõpetaja- või pastori kohta, asus ta Ameerikasse, et seal eestlastest oma kogudust luua.

muga ei rahuldanud rahvuslikult mõtlejaid inimesi, ja teda peaaegu ei loetud, sest rahva enamik nõuab erapooletut, õiglast faktide kirjeldust. „Uue Ilma“ tellijate arvu ei arvata mitte üle 200. Vajadust Ameerika eestlaste või kogu väliseestlaste eestikeelse häälekandja järele tundsid kõik. Järjekordne katse, ajalehte käima panna, tehakse, kui 26. märtsil 1925 ilmus esimene uue ajalehe number „Ameerika Eestlane“. See pidi olema hariduslik ja informatsiooni-ajakiri, poliitiliselt erapooletu. Ajaleht andis häid lootusi, võeti lugejate poolt heatahtlikult vastu, ka lugejate arv tõusis lühikese ajaga üle 300, nende arv kasvas järjekindlalt; kuid algusest peale tehti viga: lehe väljaandmisel puudus kindel organisatsioon, puudus kindel käsi, kes asja oleks tundnud ja juhtida osanud. Pooleaastase ilmumise järel jäi leht järsku kinni majanduslikel põhjusil; tellimisrahad, mis järjekindlalt sissetulid, saadeti tellijatele tagasi. — Viimane katse, Ameerikas eestikeelset lehte välja anda, tehti 1928. a. kevadel, kus uus leht „New Yorgi Eestlane“ ilmuma hakkas, ja täiesti ärilisel alusel. Esimese numbri järele on raske otsustada ja tema tulevikku ette kuulutada, sest siin puudus tegelikult sisu, kuid oli rohkesti äride kuulutusi, mis lehe ilmumist majanduslikult kindlustab ja lootust annab, et leht aja jooksul ka sisukamaks ning paremaks muutub. Jällegi võeti leht heatahtlikult vastu, — nii suur on siin tarvidus ajalehe järele, kas või lihtsalt teadete saamiseks seltside omavahelisest elust. Loodame, et leht tulevikus tema peale pandud lootused täidab ja õigustatult Ameerika eestlaste häälekandjaks jääb.

Eestlaste tööalad Ameerikas.

Suurema osa Ameerikas viibivatest eestlastest moodustavad käsitöölised. Esimesel kohal asuvad puutöölised, kes oma ameti peale iseäranis osavad paistavad olevat; siis tuleksid rauatöölised, rätsepad, maalrid. Naised aga on peaaesjalikult maja- ja restoraniteenijaiks ja õmblejaiks. Meestöölised, s. o. vanemad siinolijad, olla enamuses töölisteühingute liikmed.

Vähemuses on iseseisvad ettevõtjad ja ärimehed, kellest suurem osa töötab iseseisvate ehitajate-kontraktoritena ja saab sissetulekut maade ostust ja müügist. Tuntumad nimed ehitajate seas New Yorgi ümbruses on härrad Klemmer, Pihlaksaar, Wigger, Tiideberg. Hr. Klemmer olnud esimene eestlane, kes 15 aastat tagasi valis Bogota ja Teaneck'i ümbruse omale asumiseks, kus sel ajal ainult farmid

ja metsarägistikud olid. Tema olnud siin ka üks esimestest pioneeridest ehituse alal. Praegu asub seal ümbruses umbes 20 eesti perekonda, võib-olla 100 hinge, mitmed neist hr. Klemmeri soovitusel. Nooremad pealetulijad asuvad sageli sellesse eesti asundusse, vanemate siinolijate juurde tööl käies, niikaua kui amet selge ja raha kogutud, et siis iseseisvalt tööd alustada. Nimetatud asunduse eestlastel on suuremalt jaolt omad majad, autod, elavad võrdlemisi hästi ja — mis pea-asi — tunnevad endid iseseisvatena, iseendi peremeestena, mille tõttu on enesetunne teissugune kui neil, kes peavad tööd otsima või koguni tööta olema, nagu möödunud talvel, kus sageli kuuldus kaebusi tööpuuduse üle ja tööstuslik kriis päris teravaks oli muutunud. Bogota's ja Teaneck'is on terved uulitsad eestlaste poolt üles ehitatud. 1925. a. kohta räägiti, et selle aasta suvel olid eestlased ühtekokku ehitanud umbes 70 maja ümber, edasimüümise otstarbeks, 700 000 dollari väärtuses. Kõik majad on üheperekonna-majad, kõige uuema aja nõuetele vastavad ja kõiksuguste mugavustega varustatud. Ehitustöö ja maade ostmine on üldiselt pealad, mis eestlastele mitte ainult New Yorgis, vaid ka teistes Ühendriikide linnades ja maaosades, nagu Florida's, Kalifornias, võimaldavad majanduslikult iseseisvaks saada. Mitmed eesti perekonnad — arvata kümne ümber — asusid Florida'sse, kui seal mõne aasta eest maade müük ja ehitused ennekuulmata kiires tempos edenesid. Lühikese ajaga tegid osavad ärimed suurt raha, mis siis niisama kiiresti kaotati, nagu saadud, kui hävitav tornaado (keeristorm) oma halastamata töö ära tegi ja sinna-asujad kabu-hirmul sealt põgenesid. Hinnad langesid, ettevõtjad kaotasid; ka sinna asunud eestlastest olla mõned perekonnad pettunult New Yorki tagasi tulnud.

Üksikuil eestlasil New Yorgis on omad ettevõtted. Tuntud on hr. Felsberg'i trükikoda, mille sissesead on soliidne ja kellel olla tööd alati laialt. Siis mõned kauplused, nagu Waldmann'i kauplus, John Pillau rätsepaäri, Weber'i pesukoda, Siun'i päevapildi-äri, Murley tööstus ja mõned teised. Kuid nagu öeldud, on eestlaste ettevõtteid vähe; üldiselt puudub eestlastel nähtavasti suurejooneline ettevõtja- ja ärimehetüüp; ka äriajamise tingimused on siin teised, palju keerulisemad kui Euroopas, ja konkurents pea igal alal uskumata suur. Sealjuures kardavad eestlased harilikult riskeerida, kardavad kaotada siin nii suure vaevaga kogutud raha.

Kalifornia kohta räägitakse, et seal rohkem eestlasi äri-

alal teotseb kui New Yorgis. Nii olla San Francisco's umbes 40 eesti äri.

Eestlaste tööaladest Ameerikas rääkides ei või nime tamata jätta eestlasi, kes siin omale farmid on omandanud ja põllupidajateks hakanud. Kaugemal maa sees, näiteks Wisconsin's, Montana's, Oregon's, Washington's ja mujal, on mitmekümne perekonna suurused eesti asundused. Iseenesest mõista sarnaneb nende farmerite olukord Ameerika farmerite üldise olukorraga. Nagu teada, algas siin juba 1920.—1921. aastal põllutulunduse-kriis, kus farmerid sisse mahutatud kapitalist kohati ainult 1,2⁰/₀ teenisid. Praegusel ajal arvatakse, et see madal protsent mõnes kohas isegi alla nulli on langenud ja et farmerid tegelikult oma kapitali ära söövad. Nimetatud kriisi põhjusi on palju, millest siin mahti ei ole üksikasjaliselt kõnelda, kuigi see küsimus väga huvitav on. Arusaadav, et, nagu alati, võivad ka farmide seas erandid olla, näiteks kus ühendus suur linnadega kerge ja farm selle tõttu head sissetulekut võib anda ning oma harija vaeva ausasti tasub. Teissuguseks, kuid huvitavaks ja laiajooneliseks töötab saada dr. P. A. Speek'i poolt hiljuti Washingtonis asutatud Ameerika seltskondlik-tulunduslikkude probleemide uurimise ja selle üle reporteerimise instituut, nime all „American Correspondent Service“.

Üldiselt peab aga tähendama, et eesti haritlasi, kes Ameerika Ühendriikidesse tulles oma teenistuse alal kas arstidena, juristidena või kooliõpetajatena teenistust oleksid leidnud, on vähe, vahest ainult mõned üksikud, kes kuidagi juhuliselt on hakkama saanud. Peataktistuseks on keeleküsimus. Teoreetiliselt on võimalik inglise keelt põhjalikult ära õppida, kuid aktsent jääb ikkagi, mille tõttu enamasti iga sisserändaja ameeriklaste silmis „välismaalaseks“ jääb. Sisserändajate lastel aga võivad küll juba teised välja vaated olla.

Ameerika eestlaste tulunduslik järg.

Tulunduslikult on siinsed eestlased enamasti keskmisel järjel, ei ole vaesed ega rikkad, vaid niisugused, kes omaga läbi saavad. Vanemad siinolijad on endid tulunduslikult küll suutnud sedavõrt kindlustada, et tööta olek töökriiside kordadel neid enam ei kohuta, kuna nooremaile pealetulijatele seisukord sageli raskeks võib muutuda, iseäranis kui tööd ei ole ja inimene haigeiks jääb. On üksikuid, kes juba 30 aasta ümber siin olles nõnda-ütelda tulundus-

likult haljale oksale on jõudnud ja mitte ainult unes, nagu see on lugu suurema osa sisserändajatega, vaid võib-olla pea juba käpaga oma esimest miljonit dollarites katsuda võivad. Kuid kordan: need on üksikud, kes oleksid oma asjaga vahest niisama kaugel, kui mitte kaugemal, kui nad oleksid kodumaale jäänud, sest harilikult on need niisugused inimesed, kel ei puudu sisseloodud äriine vaim ega ettevõtlikkus. Üldiselt peab ütleva, et ehk küll palgad siin on kõrged, ei saa suuri varasid kokku panna, kes mitte äritegemisega platsis ei ole. Palgad aga, nagu seda olude tundjad tähendavad, „ei pane enam vastu nagu vanasti, kus palgad küll odavamad, kuid ka elu odavam oli“.

Ameerika eestlaste elu standart on kahtlemata kõrgem kui keskmine elu standart kodumaal. Välja arvatud mõned üksikud, kes millestki ei hooli, on siin rahvamasside elutingimused enam-vähem ühed. Ameerika massproduktiooni tõttu erineb siinne elu täiesti Euroopa omast. Standartkaubad, riietus, toiduained on võrdlemisi odavad ja kättesaadavad kõigile, kuna nad iseenesest siin mingit luksust ei kujuta, kuid eemaltvaatlejas sageli siiski kadeduse-tunnet äratavad.

Haridus ja usuelu Ameerika eestlaste keskel.

Niisugust tungi kõrgema hariduse järele, nagu see kodumaal mõned aastad tagasi harilikuks nähtuseks oli, ei ole Ameerika eestlaste seas märgata, kuna aga high school'i lõpetamine, mis Euroopa gümnaasiumi 6 klassile vastab, on harilik. Arvatavasti on see osalt seletatav sellega, et ülikoolides õppimine on seotud võrdlemisi suurte kuludega, sest õppemaksud on kõrged; alg- ja high school'i haridus on aga kõigile kättesaadav. Teisest küljest ei anna ülikooli lõpetamise diplom tegelikus elus mingeid erilisi eesõigusi koha leidmisel; enam hinnatakse tööpraktikat. Sellest siis tulebki, et 17—18-aastased poisid ja tüdrukud katsuvad, nii ruttu kui saavad, valida omale tööala, millel nad ennast täiendavad, ja seda sageli lapsed jõukatest perekondadest, kellele koolitamine mingeid ainelisi raskusi ei teeks ja kes Eestis asudes oma lapsed kahtlemata ülikooli oleksid saatnud.

See oleks üldiselt. Kuid muidugi ei puudu siin ka mitte eesti üliõpilasi. New Yorgis üksi arvatakse Eesti üliõpilaste arvu 25 peale, ühes arvatud need, kes Eestist siia õppima on tulnud; ka teistest ülikoolidest on teateid, et üksikud eesti üliõpilased on siin ja seal õppimas.

Eestlaste auks peab ütlema, et nad harilikult head õppijad on ja hästi edasi jõuavad, selle peale vaatamata, et keeleküsimus neile alguses loomulikult raskusi teeb.

Usuküsimuses ei ole suuremat intensiivsust märgata. Kirikus käiakse vähe; järjekindlalt teeb seda ainult teatud kitsam ringkond. New Yorgis on küll kaks eesti kogudust, kus igal pühapäeval eestikeelseid jumalateenistusi peetakse. Eesti baptisti koguduses peab teenistust hr. Felsberg ja luteri koguduses — hr. Klemmer. Peale selle käib hr. Klemmer vahetevahel ka Boston'is ja Wisconsin'is teenistust pidamas. Mõlemad kogudused on väikesed, sest paljud eestlased on endid Ameerika koguduste alla võtnud, s. o. lähema kiriku alla selles ümbruses, kus nad asuvad.

Ameerika eestlaste suhted kodumaaga.

Huviga, heatahtlikkusega ja imestusega jälgitakse vana kodumaa sündmusi, kuigi enamikul, kes näiteks üle 20 aasta sealt on ära olnud, ei ole reaalselt kujutlust seal valitsevaist oludest. Paljudelt kuuled soovi, kord ikka Eestis ära käia, — siis näed, kuidas seal meeldib, ja võib-olla jääks ka sinna... Oma töö ja tegevusega ollakse aga koha peal sedavõrt seotud, et võimata on äraolekuks aega leida, ja kodumaa külastamine jääb nii mitmelegi tuleviku-unistuseks. Iga aastaga suureneb siiski järjekindlalt Eestisse minejate arv; minnakse tervete perekondade kaupa. Üldiselt on vanemad väljarändajad oma rahvuse täielikult alal hoidnud, ka need, kes aastat 30 siin ära on elanud. Läbi saadakse ameeriklastega hästi, lähem, südamlilik seltskondlik läbikäimine aga puudub, sest hingeliselt on nad ju võõrad, iseloom ja huvid on teised. Väljarändajate traagika on, et nad võõrsil kunagi täiesti ei suuda koduneda. Paljude kavatsus on kord vanaduses jäädavalt vanasse kodusse asuda. Hiljuti siin korraldatud uurimistöös väljarändajate üle tuli uurija otsusele, et täiskasvanud muulane amerikaneerub ainult siis, kui — ta siia maamulda maetakse!... Teissugune on lugu teise põlve väljarändajatega, s. o. siin sündinud või siin kasvanud eesti lastega. Minu arvamine on, et tegelikult on need kodumaale ja rahvale kaduma minemas. Isegi eesti keele rääkimine ununeb. Kahjuks on paljudes perekondades vanemad ise arvamisel, et kuhu sa selle eesti keelega ikka lähed; õpi parem inglise keel selgeks, siis on sul kõik teed lahti. Teisest küljest puuduvad sel kasvaval põlvel ju mälestused kodumaast, selle võluvast loodusest; nende kodu on Ameerika; ei ole ka millegagi võrrelda sealseid olusid. Ja Ameerika koolide

kasuks peab ütlema, et nende tugev külg on oskamine patrioote kasvatada, armastust ja austamist maa, rahva ja oma lipu vastu. Raske ja vastutusrikas on ülesanne, kõiki neid muulasi ameeriklasteks muuta, nende haridust ja kasvatust juhtida. New York näiteks on nagu põhjatu sulatusepada, melting-pot, mis kõiki vastu võtab ja millest välja tulles kõik on väliselt ühtlustatud, amerikaniseerunud. Muulaste ümberrahvustamine, forging of Americans, on Ameerikas praegu päevatahtsusega küsimuseks; kuid arvan, et ameeriklased hiilgavaid resultaate selles mõttes saavutavad, igatahes paremaid, kui seda teised rahvad senini on osanud teha.

Armastus ja igatsus kodu järele on olemas iga väliseestlase hinges, mõnes võimsamalt, teises rohkem varjatud kujul; paljud katsuvad koguni maha suruda oma tundmusi. Kuid arvan, et dr. Speek oma „Ränniku Tervitus'es“ suurema enamiku väliseestlaste hinges peituvaid tundmusi õigesti ja õrnalt väljendab järgnevas laulu sõnades:

See kauge kodu mul meeles, kus ema mind ilma tõi.
See maa ja rahvas mul keeles, kes eestlaseks truult mind löi...
Mu koduks nüüd ilm piirita, mu teeks ookean otsata,
Kuid unustada sind ei saa, mu imekena kätkimaa!

Siin soojem tervitus sulle, mu nooruse kodumaa.
Sa ikka veel kallim mulle, ehk sinust küll lahkund ma...
Su viisid võimsad, kõlakad, su looduspildid imekad,
Neist mälestused kaunimad mu radadel mind saadavad.

Siin sinu viisi ma laulan, mis südamest hoovab mul,
Ja kauge kajana hüüan: Önn ilusam osaks sull'! —
Kus merel iial ma sõuan, üks iha on saatmas mind:
Ma jälle tagasi jõuan, et näha veel kordki sind...

Eugenie Mutt.

Kirjanduslik ülevaade.

Juhani Aho: **Laastud**. Kimp esimene. Soome keelest tõlkinud ja seletavad märkused kirjutand Johannes Aavik. Kirjastus „Istandik“ Tartus 1927. 284 lk. 350 s.

Larin Kyösti: **Kroonu tüürimees**. Novellid. Tõlkinud M. Lepik. Sissejuhatus ja L. Kyösti elulugu V. Ridaalalt. Noor-Eesti kirjastus 1928. 191 lk.

Knut Hamsun: **Sügistähtede all**. Ränduri jutustus. Norra keelest M. Reiman ja K. Sinikas. Noor-Eesti kirjastus 1927. 120 lk. 150 s.

Terve panoraam Aho peent väikekunsti. Kolmkümmend kaheksa valitud pala laastukogudest I—IV ja kogust „Katajainen

kansani". See on J. Aaviku 1907. a. valiku „Laastud“ 1 uuesti tõlgitud ja rohkesti lisandatud vastne väljaanne.

Tõlkija on järjestamisega taotelnud meeleolulist ühtlust ja andnud seega kogule elamusliku ja kompositsioonilise lisaväärtuse. Avamängu moodustab üks Aho ilusamaid lüürilisi laaste „Mu tunnelmad“, millele järgneb rida looduspilte mitmelt aastaajalt. Need on enamasti Aho proosa-lüürika värvirikkamaid palu, rütmilised, laulvad, täis värskust ja erkust, on kui haprad, imetelles hoitavad kallasasjad, mis purunevad, kui neid puutuda kõvasti. Seepärast on neid tõlkidagi raske. Vähemgi hooletus ja stiililine oskamatus rikub nende kõla. Järgneb rida varjatud poliitilise mõttega isamaalisi jutuskitse, osalt „kadakase rahva“ sarjast, mille kunstiline väärtus on vähem. Siin on allegooriaid, nagu „Ida hall“, siin noore üliõpilaspõlve tiivustatud isamaalsuse programm „Nooruse unistus“ j. m. Siis juba ka tihedamaid asju nagu „Uudisasunik“. Edasi tuleb enam psühholoogilise teemaga novelle „Ainus poeg“, filosoofilisema ainega „Kujude kummardaja“, üliõpilastüüp „Viimne pingutus“ ja ärkamisaegne tegelane „Noor hing“. Satiirilisel põimitud on „Eeskujuline“, suurepärase humoristlik miniatüür „Sasu Punane“ ja samast liigist „Kosjajutt“ ning veidi pikem, kuid hõredam „Armastuskiri“. Iroonilise noodiga on „Vastukihvt“ ja „Vooruse palk“, viimane üks parimaid. Kõiki loendamata, olgu veel märgitud patriarhaalne „Kui Matti piipu toppis“, ja siis jõuamegi uuesti tagasi Aho looduslüürikale laastus „Tagamaa“ — hümn loodusele, hamsunlikult erk, kuid teise temperamendiga nähtud, mahedatooniline, rahulikum ja lihtsameelsem. Tuleb meelde, et prof. Suits on osutanud Aho Rousseau loodusevangeeliumi mõju. Ilus on elava olevusena kujuteldud „Metsatee“. Kogu päädib lüürilis-sümboolsete meeleolu-miniatüüridega, nagu algaski.

Aho väikekunstis avalduvad ta hiilgavad stiilivõimed, üllatav meelekujutuse lopsakus, sõnavoolavus ja varjundite rohkus. Ühevõrra hästi mõistab ta tabada nii inimeses kui looduses kergetidki värinaid, nagu vaevaltmärgatavat tuulelibistust üle vaikse vee. Looduses ei jää talle märkamata nüansid, mis olenevad aastaajust, kellaajast, ta näeb, kuis iga valgustusemuutus muudab värve. Rahu ja tasakaalu juures imeline erksus, haruldane meelte- ja tundepeenus. Sellest aga otse hiiglaküllus kõike seda, mis teeb stiili ilmekaks, nõtkeks ja värskeks. Nagu kõigest, küllastud palju lugedes ka Ahost, kuid peale vahet andud jälle vahenditult ta ime-lisele võlule. Aho rikkalik laastutoodang kõige mitmekesisemate ainete ja kõige erilaadilisemate elamuste kajastustega tundub otse ammutamata maitsmisvarana.

Tõlge tundub haruldaselt ilus ja nõtkes. Tõlke keel on rikkalik, originaalile hoolikalt lähedaseks varjundatud, tundub sama rütmiline ja helisev kui algupärandki. Joh. Aavik on võinud siin esitada tema poolt vaimukalt ja visalt arendatud keele- ja stiiliuuen-duse küpse vilja, näidet, et eesti keeleski juba on võimalik tarvi-tada päris luksuslikku stiili, mis ei pruugi häbeneda Aho ees. Kee-leuenduslikud vormid on stiili kõlavusele, painduvusele ja lühe-musele olnud silmanähtavaks kasuks, samuti väärib tunnustust ena-mik sõnavaralisi uuendusi.

Valik on hea, ainult vist rahvusliku meelsuse survele on tõlkija sisse võtnud liiga palju poliitilise maiguga asju, mille kunstiväär-

tus on vähene, mis arusaadavad ainult omal maal ja teatavas poliitilises olukorras.

Hoolega koostatud ja väärtuslik on lõppu lisatud 21 lehekülge „seletavaid märkusi“, juttude sisusse puutuv kommentaar, mis õigeks mõistmiseks otse vältimatu, kuigi see mõnikord viib liigagi kaugele üksikasjusse ja isegi kõrvale üldisesse kirjanduslukku, jättes aga puudu Aho laastude üldhinnangu ja iga üksiku tõlgitud pala kirjandusloolised andmed ja esteetilis-kriitilise seisukoha-võtte (peale mõne erandi). Kommentaarid leidub ka mõningaid ebatäpsusi. Nii juhib mag. A. Anni tähelepanu, et torpariküsimust on püütud uuemate seadustega lahendada (lk. 254 juurde), et „Maamme“ laulust on eelistatavam juba O. Mannise tõlge (lk. 263 j.), et Soome Kirj. Selts asub Hallituskatul (267) j. m. Samuti on ekslik märkus eesti must-valgest üliõpilasmütsist (256). Aavik kirjutab millegi pärast „Don Kihot“ pro „Quijote“.

J. Aho „Laastud“ käesolevas tõlkes on peen ja maitsekas raamat, hoolikas ja uhke väljaanne, vääriline Ahole.

Kroonu tüürimees on kogu mitmesuguse ulatuse ning väärtusega novelle ja skitse. Kõige ulatuslikumad neist niminovell ja „Salakaubitsejad“. Esimene on realistlik-naturalistlik tüübijoonistus: vana merekaru Johnson Suursaarelt, kelle ümber ringleb enam vilksamisi muu rohkearvuline tegelaskond. Novell on üsna siledasti komponeeritud, koomikaga võrtsitatud, peategelasele on antud massiivsed piirjooned ja sündmustikul ei puudu oma huvitus, kuid kogusummas jääb mulje siiski keskpäraseks, suurelt kaivatsetud tüüp ei sööbi kauemaks meelde. On puudus tihedusest ja kontsentratsioonist. Huvitavana kohtame kohaliku koloriidiga stiili, merimehe lopsakat leksikoni, mis ka tõlkes on õige hästi säilinud, ja on tunda nagu pisut karget merelõhna.

Novell „Salakaubitsejad“ liitub kroonu tüürimehe mälestamisega, ta mängib sealsamas. Ses on mängus hõimusuhted Kunda-Toolse rannarahvaga, ja naispeategelane on eestlane. Siin on julgeid ja põnevaid seiklusi, vanade meriröövlite vaimu, kõige üle lehvib ballaadi romantiline luule (ainet ongi esialgu käsitletud ballaadi vormis) ja ei puudu jutus endaski võrdlemine lendava hollandlasega. Jutus on kaks intriigi tsentrumit: hädaohtlik salakauba-vedu ja naine, keda taotlevad kolm meest. Need intriigid põimuvad üksteise samade tegelaste kaudu. Lõpplahenduses tabatakse salavedu, kõik kolm üksteist vaenavat meest saavad vastastikusist septsusist surma, jääb vaid naine. See on kahtlemata kõige elamuslikum ja haaravam L. Kyösti novellidest. Intrig on hästi sõlmitud, tegelased psühholoogiliselt huvitavad, elutunne jõuline ja karge, jacklondonlik. On tunda mere karastavat hingust ja terastavat valjust.

Nende merejutustuste rühma kuulub veel „Antonu ja hüljes“, terviklik, tasakaalustatud pala, eepiliselt asjalik, põhjeneb kompositsioonilisel kontrastil, midagi Aho väikejuttude taolist. Need kolm moodustavadki L. Kyösti 1926. a. ilmunud novellikogu **K r u u n u n p e r ä m i e s**.

Raamatu teises osas on rida väiksemaid asju autori varasemast toodangust. Neist tundub kõige sügavam „Ema ja poeg“, oma sotsiaalsest kihist välja tõusnud haritlastõusiku suhe proletaarlasest emaga. Need on kaks toredasti joonistatud, terviklikku, hingeul- liseil ilmetatud kuju. On tunne, nagu kõneleks autor siin millestki

väga lähedaselt läbielatust, ta on siia pannud veendumust ja soojust, mida me talt harilikult leiame vähe. Lisaks on see teema aktuaalne ja üldinimlik.

Kyösti väikejuttudes paistab ilmne olevat Aho laastude eeskuju. Neis on mõndagi huvitavat. Ilus skits on „Sillapühkiad“, mis näitab, et Kyöstile on erilisel omane kompositsioonilise tasakaalu, kontrasti taotlus. Eriti imekaid leiame viimase tugevasti satiirilise noodiga jutus „Kahed matused“ — öieti kaks iseseisvat jutukest, mida ühendab ainult ühine tegelane pastor. Tore grotesk on „Vanasarviku mäng“, mis esindab Kyösti humoristina. Siis „Jüudikvaari jõuluõhtu“ — elust nähtud realistlik-humoristlik rüübivisand kinnisest ja kiuslikust taadist Soome sisemaalt. Ainelt huvitav, kuid käsitluselt pealiskaudseks visandiks jäänud on „Kodunenud“. Väikese vahepala pakub „Muinasjutt sorsapojast“, mõistukõneline kunstmuistend, toodud nähtavasti ainult autori ainalade esindamiseks.

Siin on esmakordselt tutvustatud meie publikule üht Soome viljakat kirjanikku ning mitmekülgset andi. Üsna huvitav galerii inimkujutisi ja süžeid, huumorit, paigalist koloriiti. Siiski ei suuda see valik, mis tahab pakkuda „tervikulise ettekujutuse Larin Kyöstist“, mitte täiel määral uskuma panna V. Ridala poolt antud tunnustust (eessõnas). L. Kyösti on katsetanud igas žaanris ja alles viimasel ajal otsustavamalt pöördunud novelli alale. Pole usutav, et ükski kirjanik, ka suurim, oleks igas luuleliigis ühevõrra kodus, ja L. Kyösti senised proosateosed pole veel tõestanud, et just see oleks ta pärisala. Senini on L. Kyösti kuulsus ikka alles seotud kõnes. Aga et ta ka jutustavas proosas on võimeline kirjutama päris häid ja elamusvärskeid asju, see näitab ta silmapaistvat kirjaniikuannet. Oleks huvitav üht-teist tõlgituna näha ka ta liürilisest ning ballaadiluulest ja dramaatilisest loomingust. Käesolev tõlkekogu on meile sellegi poolest huvitav, et siin, nagu tähendatud, puudutatakse ka eesti aineid ning olusid, ja ka selle tõttu, et meil paigalise värviga jutuliik vähe on arenenud, arvestamata A. Kalda Saaremaa ja J. Mändmetsa mereveerseid jutte, Ridala ja Oengo saarte- ning mereluulet ja muud vähest.

Murdelise mere- ja kalameeste žargooni tõttu pole need jutud kerged tõlkida. Tõlkes on säilitatud rohkesti soomelisi sõnu, kuigi enamasti seletustega varustatult. M. Lepiku tõlge on muidu ladus ja meeldiv.

Ridala 18-leheküljeline sissejuhatus on ulatuselt liialdatud. Oleks olnud küllalt 3—4 leheküljest, kuid siis surutult ja kordamisteta; selle asemel võiks Noor-Eesti hoolitseda, et suur osa ta tõlkeist ei jääks hoopis ilma seletusteta.

Huvitaval kombel on meil alles viimaseil aastail jõutud esimeste Hamsuni tõlgeteni, kuigi see on üks loetavamaid ilmakirjanikke, kelle mõjusid vene ja saksa tõlgete kaudu on pääsenud meiegi uusromantilisse proosakirjandusse ja kelle draamasid on mängitud meiegi lavadel („Kuningriigi värvatel“ j. t.). Esimene eriraamatuna ilmunud tõlge oli Hamsuni esiteos „Nälg“ ja järgmine Sügistahtede aial (*Under Höstsfjernen. En Vandrers Fortælling*, 1906.).

See on minavormis autobiograafiline jutustus, mille peategelane kannab autori kodanlist nime Pedersen. Ekstravagantse, neurasteense seikleja romantiline reisikirjeldus — paigast teise,

süüdmusest teise, uusi inimesi, olusid, situatsioone, muljeid, armumisi, — kõik see on edasi antud põgusa impressionistliku hooltult-visandliku tehnikaga. Vähe sügavat analüüsi, ainult muljeid ja vihjeid, seda tuntud püsimatut ja piinlevat hamsunlikku psühholoogiat. Sama Hamsun, keda mäletame „Paanist“, „Viktooriast“, „Müsteeriumest“, „Munk Vendtist“ j. m., sama vastuoluline elamusjanuline šabloon ja vaimlikku väikekodanlust vihkav, iseäratsev, kuid tublisti vananenud. Pole enam seda šarmi, usutavat ja sütitavat romantilist lüürikat; on nii füsioloogilisest kui psüühilisest põhjust loomulik, et autor ei suuda seda ainet endiselt vallata. Suur armuseikleja on väsinud, kuigi see teos ei jää ta luigelauluks, vaid ta kirjutab veel kaks lüürilist *En Vandrer spiller med Sordin* 1909 ja *Den sidste gåtde* 1912. Lisaks on ses töös palju korduvat, mis paratamatu sellele, kes kirjutab iseendast.

Hamsuni toodangus on kaks poolt: individualistlik minajutus ja realistlik seltskonnakujutus. Esimeses laadis andis ta oma parima 90-ndail aastail, teises suunas on ta eriti viimaste 15 a. jooksul loonud rea silmapaistvaid romaane. Oma originaalsema on ta andnud siiski esimesel alal: „Nälg“, „Paan“, „Viktooria“ j. t.

„Sügistähtede all“ on kõrvalisemaid ja nõrgemaid Hamsuni toodangus, mille asemel oleks meeleldi näinud tõlgituna mõnd kandvamat kas nooremast või vanemast järgust. Möödunud aastal ongi juba ilmunud nii „Paan“ kui „Viktooria“. Kuid käesolevgi on raamat originaalset tundeelu, küllaltki huvitav ja kõitev eriti neile, kes pole lugenud Hamsuni parimat.

Originaali kättesaamatuse tõttu puudub võrdlemisvõimalus, kuid tõlge tundub korralik, kuigi pisut kuiv.

*

Lisamärkuseks Noor-Eestile: Allakirjutanu on vahepeal saanud Noor-Eesti kirjastuselt, kellel küll ei olevat „viisiks arvustajate märkuste peale reageerida“, 8. I 1929 dateeritud kirja, milles leitakse minu sõnavõtmisist Noor-Eesti raamatute kohta „tihti“ „erapooletult seisukohalt“ kõrvale kaldumist, „isikulise joone liig esile“ kippumist ja noomitakse kirjastuse arvates „naturalistliku väljendusviisi“ eest kuskil tarvitatud sõnade „käpard“ ja „narrinud“ näol, mis kõik võivad tekitada arvamise, nagu oleks arvustajal kirjastajaga „arveid õiendada“ jne. — Kuna valdav enamik N.-E. raamatute retsensioone allakirjutanu sulest on ilmunud siin ajakirjas (1927, 1928), siis olgu seda iseloomulikku avaldist siin paari sõnaga puudutatud.

Pean kahjuks otsekohe ütleva, et auväärt kirjastus asjata oma ilusa põhimõtte on ohverdanud! Jään enne kui pärast seisukohale, et N.-E. kirjastatud „Südametunnistus“, „Valitud jutud ja laasitud“, „Putkinotko“ ja mõned muud on esteetilisest seisukohast käperdised. Julgen arvata, et ka kirjanduslikud asjatundjad ning stiilimeistrid ja võib-olla enne kõike lugejaskond jagavad sama seisukohta. See saab eriti selgeks neid tõlkeid näit. Fr. Tuglase, G. Suitsu, J. Aaviku, A. Anni j. t. hoolsate ja stiilsete tõlgetega võrreldes. Või kõrvutatagu N.-E. kõnealuseid soometõlkeid meie seni ainsa tõlkeprintsipi käsitleva kirjutise nõudeiga: Gustav Saar, *Looming* 1927, 751—757. Siis selgub kahtluset, et kõnealuste tõlgete kriitika on enam kui tagasihoidlik. Ei ole N.-E. viimasega nõus, siis teen ettepaneku, et ta oma tõlgete väärtuse avalikult

tõestaks ja etteheited tühistaks (et kirjastus arvustusega nõus pole, seda ilmutab ju mainitud kiri; ei taheta ju ometi uskuma panna, et kiri paari seal tsiteeritud sõna pärast oleks kirjutatud!). Et iga äri oma kaupa kiidab, on arusaadav, kuid soliidne äri, milleks Noor-Eestit tahaksime pidada, peab pakkuma ka soliidset kaupa. Jutt erapoolikusest ja „arvete õiendamisest“ j. m. on täiesti asjata: pole au Noor-Eesti kirjastuse juhte tunda, isegi mitte nime poolest, ja tõlkijast, kes siin esijoones kõne alla võiks tulla, tean ainult tiitellehelt loetud nime. Pealegi on enamik arvustisi olnud kas kiitvad või tunnustavad. Tean Noor-Eestile soovitada ainult ühte kindlat abinõu ebaseadmisest retsensioonidest pääsemiseks: kirjastada ainult valitud teoseid (seda on silmanähtavalt püütudki) ja valitud tõlkeid.

August Palm.

August Gailit: Toomas Nipernaadi. Romaan novellides. K.-ü. „Loodus“ Tartus, 1928. 430 lk., hind 6 kr. 50 senti. Kaanejoonis, frontispitš ja initsiaalid Jaan Vahtra'lt.

See on tänavuse hooaja huvitavamaid raamatuid. Huvitav juba algupäraselt kompositsioonilt: romaan novellides, — iga novell (neid on kokku seitse) omaette tervik, kõik omavahel seotud ühise peategelase — Toomas Nipernaadi kaudu. Kuna eesti ilukirjandus just kompositsioonilt ikka veel pakub väga vähe tähelepanuväärivat, siis on selline uus kompositsiooniline võtte rõomustavaks üllatuseks. Isegi meie parimad, sisult väärtuslikumad romaanid ei paku kompositsiooniliselt kuigi palju; tundub, et meie autorid kas ei taha või ei suuda endi teoste sisu huvitavalt rühmitada; et neid ei veetle kompositsiooniliste keerdküsimuste virtuooslikud lahendamisevõimalused. Võib-olla oleneb see eestlase nõrgast organiseerimisandest; võib ka olla, et ei ole veel arenenud nii kaugele, et aine kujundamise viise osataks vääriliselt hinnata ja kompositsiooni kallal tarviliselt vaeva näha.

Olgu kuis on, Gailit oma „Toomas Nipernaadiga“ annab esimese eestikeelse romaani novellides (Semperi „Ellinor“ ei tule arvesse, sest et see pole siiski niivõrt romaan novellides kui üksikute, kuigi peategelase isikuga seotud novellide rida!), tarvitades kompositsioonilist võtet, mis maailmakirjanduses ammugi tuttav ja võimaldab mitmesuguste erivarjunditega hiilgada osavalt sulemeistrel. Sellise kompositsiooni varal võib mõnda ainet kahtlemata mitmekülgsemalt käsitleda, rikkalikumalt varieerida ja lõplikumalt tühjaks ammutada, kui tavalise pideva romaani raamides. Eriti kui autori eesmärgiks — nagu Gailitil kõnesolevas teoses — on üksiku omapärase psühholoogilise nähtuse igakülgne vaatlus; tavalises romaanis oleks vaevalt saadud Toomas Nipernaadi kummalist kuju valgustada nii mitmest küljest, nagu seda võimaldab seitsmest eritegelastega ja eripaigus areneva sündmustikuga novellist koosnev teos. Tänu romaaniks lükkitud novellide võrdlemise lõdvale omavahelisele sidemele võib autor keskendada kogu tähelepanu Nipernaadile, ilma et teda tarvitseks segada miljöö- ning kõrvaltegelaste-ühtluse küsimus.

Nii tegevusepaik kui kõrvaltegelased on igas novellis uued; selle tõttu ununevad üksikasjad, kerkib täie teravusega esile ainult peakuju: Toomas Nipernaadi, romantiline santlaager. Kuigi iseenesest tähelepanu väärivad kõik kujud endi veidruse ja mit-

te-äripäevaste kentsakustega, on oluliselt ometi ainult Nipernaadile raamiks need Habahanned, Nõgikikkad, Kadri Parvid, Siimon Vaad (Gailit on kummaliste nimede leiutajana ikka alles ületamatu!); pärast raamatu läbilugemist jääb lugejale neist ebaselge kujutelm kui poolfantastiliste olevuste jõugust. Selgelt piiritletud kujuna aga jääb alatiseks meelde see, kes kõigi nende poolfantastiliste muinas-maa-raja elanikkude ellu toob askeldusi, ärevust ja liikumist: Toomas Nipernaadi. Olgu parvepoiss, pärlidepüüdja, sookuivataja, väärkõster, ikka toob ta kuhugi liikumist, ärevust ning askeldusi. Ta askeldab ise ja paneb teised askeldama — praktilise tarvidu-seta, mõnest äkilisest tujust; tüdineb sama äkki ja kaob, ilma et midagi oleks saavutanud. Kui mitte muul alal, siis naiste südames tekitab Nipernaadi tingimata ärevust; nähes naisi ei saa ta teisiti, ta peab nad püüdma oma kõneluste võrkudesse. Ta ei tea isegi, milleks ta neid püüab ilusate sõnade ja kandlemänguga, — ta ei vaja ühtegi neist, hiilib salaja minema, olles nad soojaks kütnud. Teda veetleb suksutamine ja paelutamine; on püütav sisemiselt vallutatud, siis jahtub ta ja põgeneb, sattudes sageli naeruväärsesse seisukorda. Naeruväärne on Nipernaadi nii sageli, et võimatu oleks loendada kõiki tema naeruväärses saamise juhtusid. Naeruväärsed on tema teod ja naeruväärsed ta kõnelused, eriti naeruväärne on tema tegude ja kõneluste suur vahemaa. Kangelane narrikuues, suuresuuline tühja tuule tallaja, kergatslik kelkija, — säärane on see romantiline santlaager — eesti Don Quijote, nagu teda õigusega on nimetanud mõni arvustaja.

Nipernaadi jõud on sõnades. Rääkida võib ta muinasjutuliselt, valetada mingit piiri pidamata. Mitte ainult teiste silmis ei valetata ta ennast suureks (rikkaks, üllaks, võimsaks), vaid iseenastki paneb ta oma valesid uskuma. Võib-olla ei suudaks romantiline Nipernaadi elada valedeta, sentimentaalsete unistusteta. Hall tõelisus lämmatab teda, igapäevased toimetused tunduvad fülgestavatena, igapäevased inimesed vastikutena. Ta loob valedet ja unistustest, kandlemängust ja helisevatest sõnadest uue maailma, joozub suurtegede kujutlusest, naudib näotute kõrtsitüdrukute ja popsilaste isikus fantastilisi iludusi. Ta ihkab aina uut, aina erakorralist, enneolematut; paigal seistes langeb ta kokku nagu tühi kott. Igavese rändurina peab ta hulkuma paigast paika, otsides uut ja enneolematut.

Nipernaadi on tundeline meeleolude-ori, väljaspool tõsielu hõljuv unistaja, kaunikeelne luuletaja. Nagu Hamsun'i romantilised rändurid on ta rahunu, kärsitu, kodutu; abitu ja naeruväärne; armastab sütitada, et ise süttida, ent süttides kohe pettub ja põgeneb. Eesti kirjanduses on tal palju eelkäijaid, alates Tuglase suursuguse Felix Ormussoniga, lõpetades Metsanurga lihtsameelse Taavet Sooverega; ent kõige õnnetu ja lohutamatum on siiski tema: teda ei lohuta isegi ta unistused, mida ta sügavamas hingepõhjas ei võta tõsiselt. Nipernaadi on sisimalt olemuselt suur elutühjuse ja kõigi askelduste mõttetuse sümbol, — huvitavamaid, mõjuvamaid, unustamatuid kujusid eesti kirjanduses. Toomas Nipernaadiga on Gailit andnud parima kõigest, mis ta senini loonud: selgejoonelise, tervikliku kuju rikkaliku ideelise pagasiga.

Üksikutest novellidest on parimad varemalt „Loomingus“ ilmunud „Parvepoiss“ ja „Pärlidepüüdja“, niminovell „Toomas Nipernaadi“, siis „Kaks soidrilindu paabukest“, nukrutsev „Seeba

kuninganna". Kõige kompaktsemad on kolm esimest; „Kaks soidri-
lindu paabukest“ üllatab ülikeeruka konstruktsiooniga, muutub
aga selle mõjul paiguti mitteusutavaks isegi Gailiti muinasmaa-
rajalise maailma piirides.

Üks pikemaid novelle, keerukas „Päev Terikeste külas“ kannab
sisemise kahepaiksuse all, koosnedes kahest erisündmustikust:
Kadri Parvi ainulaadsest eluloost ja Nipernaadi ning Joonasat-
tumisest Kadri Parvi suurepärasele perekonnapeole. Vaimuka ja
ehituselt huvitava novelli „Valged ööd“ lõpp tundub ehk natuke
kahvatuna. Hoopis üleaarne aga on ilusa „Seeba kuninganna“
lõpp, mis kipub hävitama kogu teose mõju. Milleks see Nipernaadi
naise ilmumine ja Nipernaadi enda osutumine santlaagerdavaks kir-
janikuks? Milleks reaalelu kitsaste piiride vahele kiskuda fantas-
tiline romantikavalla viimne mohikaanlane! Toomas Nipernaadi
naise kõrval koju sörkiv boheemlase kalduvustega kodanlane, —
see lõpp on ju küllalt groteskne, ent parem oleks võinud Nipern-
naadi jääda siiski lõpuni selleks, mis ta kogu eelkäiva põhjal oli
ja on: kodutuks, väljaspool tõsielu rändavaks unistajaks, määrise
päritoluta suurepäraseks unelmaks.

Teose stiil on väga isikuline, ehtgailitlik; sealjuures üleaaruste
lialdusteta, kuigi sageli šaržeeriv. Erielse joone annab sõnastusele
nukrameelne resignatsioon, mida kohtame sel kujul Gailiti juures
esmakordselt; see toob teosesse sulavust ja lüürilist šarmi.

M. Sillaots.

Juhan Jaik: **Kaamelid pasunapuhujatega.** Novellid. Noor-
Eesti kirjastus Tartus. 211 lk.

Kui südamega suhtuda Jaigi raamatusse, n. ö. sentimentaalsele
seisukohale asuda, siis jäävad meelde idüllide, pastoraalide mahe-
dalt helisevad toonid. Võrumaa suve-öine maastik — see on neitsi,
mida ei lakka ülistamast Jaigi poeedi-hingemahladesse kastetud
sulg. Ei ole midagi mõnusamat ega hingeülevõimavat, kui jaluta
kaunil suveööl läbi Võru- või Põlva- või Petserimaa külade. Inimesed
neis maalilistes ning unelevates maastikkudes ja idüllilistes küla-
des on sarnased ümbrusega. Ajju lõikuvat terast pole Jaigi te-
gelaste hingeelus. On nukraid, rõõmsaid meeleolusid, sügavuseta
hingeliigutusi, magusat, lüüritsevat tundmuste mängu.

Targad inimesed ei kõnni Jaigi novellides. On vanu nürine-
nud mõistusega, kuid erksa tundeeluga talusulaseid nagu Piitret,
surmatardumust ootavaid rauku nagu karjane Andres; vana saa-
matu puurairi Kraava, veider erak Himp, knuthamsunlik Kirilä Ivvo
või viruskikast kartev setuke Mikk ja unistajaid lapsi, karjapoisse,
kelle otsaesisele aastaid märgitud kuus kuni kümme.

Muinasjutud, kerged ja lapsikud, mõlguvad neil tegelastel mee-
les. Hiigla-õhulosse ehitavat, õnne-sinilindu ootavat — jah, vähe-
kese maeterlincklikku õnnemüstikatki on Jaigi juttudes. On kaht-
lemata mõjuv jutt „Kuretee mets“, vahest kõige parem kogus,
jutt, milles fikseeritud karjapoisil jõuline unistus kummalisest ma-
jast, unelmate kodust, põnev ootus seda maja leida; tolles on
tõesti tuntud ja edasi antud kaunis lõik inimelu kireva kanga al-
gavast osast. Ja lõpuks näeb ta küll kummalist sinist lindu —
see peab asendama unelmate maja. Tolles novelletis on reaalsuse
tihedat kudet, sümbolid temas on ehitatud elavate inimesigatsuste

hõõguvast kuldlõimest. Autor on tõesti näinud nägemust ja ta näitab seda vaimustuse ning elavusega ka lugejale.

Kuid hädaohtu satub esteetiline distsipliin näiteks Piitre jutude seerias. „Võrumaa juttude“ loogikata fantastika jätkamine läheb neis edasi. Ajaviidet pakkuv, teataval määral põnev, paiguti korduvate maastikukirjelduste tõttu igav, jääb selgitamatuks ja kahtlaseks nende novellettide koht kirjanduses. Vallatu, karjapoislik kirjanduslik haliluu, otsekuu veider ja huvitav jutuaamine sõpruslikus ringis joogilaua taga, kuid mitte vaimukus ei värista elektrina maitset, vaid kentsakused teevad nalja otsekuu joomari tavatud tembud. Tähendab, huumorit siiski on. Kuid mitte svifflikku, mitte gogollikku. Ka mitte kirjanduslikku.

Optimistlik, päikest armastav, kuid mitte võitleja, mitte Makedoonia Aleksander, vaid veinilõhnaga immutatud laiskleja Diogenes. Jaigi vahekord maailmaga on diogeneslik, zooloogilises keeles — laiskelajalik. Magus muhelus näos, pikutab ta kuskil Võrumaa põllupeenral või Mustjõe rohelisel kaldal ning veeretab oma väikesi unistusi. Heledad laigud rõõmu- ja nuturohkest lapsepõlvest tõusevad hämaratest ajukoobastest esile. Kerge, humoristlik lapse hingeelu käsitlus õnnestub hästi ja novelletid „Petised ja kelmid“ ning „Kuuendal suvel“ väärivad tunnustamist Lattik'u, Luts'u ja Parijõe sellesarnaste kõrval. Küllap varsti leiavad lapsed nad oma algkooli-lugemikkudest.

Kuid ka loomade hingeelu on püüdnud Jaik oma Diogenese vaadist vaadata. Sümbolistlik käsitlus päästab siin mõndagi ja maaliitliku pulli Paruni lipitsemisi proletaarliku lehma ümber jälgid huviga. Pull Parun on peale selle üks hulga Jaigi tegelaste seas, kel on tahet võidelda, murda, maadelda eluga. Vabaduseiha ja tugevad instinktid löövad talle pähe otsekuu piiritus. Ent erilisi võite ei ole Jaik selle novelliga saavutanud. Sedasama võiks öelda loomade-ühiskonda käsitleva jutu „Rahupühade öö“ kohta, mis ainult ning sisult tuletab meelde Richard Rohu pikemat juttu „Laanekohus“. Kuid „Laanekohus“ on tüsedam, mulje jääb värskem. Sümbolistlik erakondade malgavõitlus on samuti märksa kujukam ja teravama sulega joonistatud.

Mulle isiklikult meeldib „Kirilä Ivvo“. Muidugi võiks siin jällegi pikka juttu teha Knut Hamsun'ist ning tema kollitavast mõjust. Kuid milleks seda, Ivvo armuseiklused huvitavad ilma Hamsunitagi. Imelikult veetlev ning haarav on selle rändur-setu hennukker lootusetu armastuselugu ja dramaatiliselt kaasakiskuv meeleto lõpp: Ivvo tantsib enda surnuks. Paiguti hõre on see novell psühholoogiliselt, kuid üldine skeem on hea, kompositsiooni valem õieti lahendatud. Tas on rütmi, mille lained resoneeruvad lugejas.

Kaunis on ka „Taliõine retk“, mille kuiv hoog ikkagi kaasa kisub neile lumistele väljadele sätendava põhjataeva all, kuhu kihutavad rõõmst joobunud kosilased.

Kuid selle raamatu filosoofiline ekstrakt, mis näitaks autori indiviidi vahekorda eluga? See on diogeneslik, nagu olen kinnitanud. Ole rahul sellega, mis on, ja naudi päikest. Peale selle on teada, et inimene ei pääse oma saatuse eest. Oled unistaja, siis unista, kuid ära katsu oma unistusi teostada. Katsus seda vana Kraav jutus „Ringi ümber elu“, kuid tuli pärast äpardusi ning õnnetusi tagasi metsa, kust aastate eest oli alanud oma ebaõnnestunud elu ringkäiku. Võiks Jaigi kogu senise toodangu kohta öelda

vana Kraavi sõnadega: „Kaugel suurtest säravatest linnadest, siin kohiseva metsa üksinduses, mu mälestused linnas veedetud noorusaastaist vastakuste tõttu omandavad palju selgejoonelisema, ihaldatavama kaju ning nendega end soendan... harjumuse järele... nagu kogu eluaeg.“ Vahe on ainult selles, et Jaik „säravas linnas“ elades soendab mälestusi lapsepõlve Võrumaa „kohisevatest metsadest“.

Jaik on romantik ning unistaja, kelle Piitreid ja Ivvosid aga kahjaks ei saa võrrelda romantiku ning unistaja Toomas Nipernaadiga. Jaigi lokaalsete juttude romantika on tänapäeva kirjanduses nõrk vein, võiks öelda peaaegu alkoholita Gailit'i („Toomas Nipernaadi“) ja Rumor'i („Valge naine“) kange konjaki kõrval. —

Igavus vajutab meelekohtadele, kui loed Jaigi loodusekirjeldusi. Need on kogu raamatu kestes korduvad ning monotoonsed. Lööd lahti raamatu ja loed juhuslike osundi:

„On aga möödunud sadu, spunud kaugustest järv selgub taas vaataja silma. Kuid armetult hall on see siis, hallim veel kui ligunenud soo ta ümber, armetum kui taevas lagunevate pilvedega. Suviti enesega nii rahulolev ja julge, ta on nüüd rõhutatud ja häaldav, otsekui abipalumine leegitseb ta märjast silmayaatest.“

Kirjanik peab oma uue teosega alati midagi uut ütlema, sest kordamine on patt kunstilmas. Igas maastikumaalis on öeldud midagi uut loodusest, vastasel korral pole see kunst. Jaik aga andis Võrumaa suveõhtustet juba oma „Võrumaa juttudes“ originaalid, ja neid paljundab ta nüüd oma teises teoses, midagi erilist juurde lisamata. Lehekülgede viisi paljusõnalist maastikuluulet — rikub esteetilist seedimist. Lõppude lõpuks võib kaõuda koguni usk säärase maastiku olemasollu.

Mööda minnes olgu tähendatud, et maastikukirjeldus ajab meie kirjanduses üldse lopsakaid õisi. Et aju ei vaeva mõtete ega kujutluste tiinus, siis on vaja teritada artistlikku sulge ja kirjeldada loodust, selleks et täituksid tühjad kohad ja kasvaks lehekülgede arv. Sellepärast üldse palju korduvaid ja igavaid maastikukirjeldusi meie uuemas kirjanduses.

Psühholoogiat on Jaigi juttudes imevähe. Psühholoogiline analüüs — seda Jaik otse näib kartvat. Psühholoogiast kõrvalehiilimiseks on Jaik valinudki tegelasteks pooltotrad ja äbarikud, et oleks võimalik hingeelu „vabalt, fantastiliselt“ kujundada. Kuid selles on minu arvates Jaigi kui kirjaniku kõige nõrgem külg. Õhus klaunitsevate muinasjuttude kirjutamine muutub varsti tänamatuks tööks. Iga kirjaniku looming on rajatud psühholoogia mõistmisele, olgu looja ka äärmine fantast, nagu näiteks Aleksander Tassa. Niikaua kui loomingu juured pole psühholoogias, on loomine vaid pillerkaaritamine värske leppapasunaga, mida nimetatakse andeks.

Jaigi võidud tulevikus olenevad minu arvates sellest, missuguse hoole ning innuga ta püüab süveneda tõelikkude ellu ja psühholoogiasse.

Stiil, mis on isikliku temperamendi avaldus, on Jaigil kujunematu. Paiguti nagu aimad midagi jaiklikku, ent tabad siis hoopis midagi muud — hooplevat, naiivset. Ei ole intellektuaalset ta stiilis, see on sensiibel alatasa. Ent on püüdu anda intellektuaalset ajuti, see aga muutub targutuseks, maamehelikuks targutuseks, milles on halvasti seeditud Brockhaus'i leksikoni filosoofilised tar-

kused. Tundub, et Jaik pole edasi jõudnud kuigi palju. Neli aastat tagasi prosaistina debüteerides lubas ta sama palju kui nüüdki. Ent paar-kolm õnnestunud novelletti — see on tema lubaduste tulemus. Ja need on kahjuks paigutatud kogudesse, mis üldilmelt katsetuslik, ja mis vaevalt kuulub meie kirjandusliku kultuuri nimestikku.

Jaik on kaua katsetamisajajärgus. See võib olla kindlasti hea, kuigi see ei õigusta kõigi katsete trükkimist. Hiljemini võib loota talt vahest teoseid, mis õnnistuseks meie kirjandusele, sest Jaigi vaim on optimistlik. Diogenesena vaatab ta otsa kirjanduse Aleksandrile. Tema ei taha muud kujutada kui oma südame Võrumaad ja pajatada tema metsades sündivaist muinasjuttudest. Saagu ta tugevaks oma anni piirides!

Ilmar Reiman.

Helge Kjellin: Die Kirche zu Karris auf Oesel und ihre Beziehungen zu Gotland. Lund, 1928. 270 lk. teksti ja 68 lk. pilte.

Helge Kjellin: Die Hallenkirchen Estlands und Gotland. Lund, 1928. 38 lk. teksti ja 16 lk. pilte.

Mõlemad raamatud on 1922.—1924. a. Tartus teotsenud kunstiajaloo, nüüdse Lundi ülikooli õppejõu, professor Helge Kjellin'i kirjutatud. Täh. õpetlane pööras Tartus viibides pilke eriti Eestimaa kirikute peale, neid oma uurimisobjektideks tehes. Prof. Kjellini uurimise tulemuseks on nüüd need kaks Rootsis ilmunud saksakeelset raamatut, üks suur, teine väike. Minu teada ei ole tänini ühegi Eestimaa kiriku kohta nii põhjalikku monograafiat välja antud kui see prof. Kjellini teos Karja kiriku kohta. Ei ole ka ime: ei leidu vähemalt maal teist niisugust kirikut, mis suudaks oma kunstirikkusega Karja kiriku kõrvale astuda ja sama palju andmeid uurimiseks pakkuda. Prof. Kjellin on mitmel puhul pikemat aega Karjas viibinud, lasknud 1923. a. Karja kiriku põhjalikult remonteerida ja hankinud 1926 Ojamaalt kirikule kellagi.

Prof. Kjellin püüab teoses Karja kiriku suhteid Ojamaaga peamiselt ehituses ja kunstis kätte näidata, tuues võrdluseks näiteid Ojamaa kirikute kohta. Ojamaa kirikud on nii mitmes suhtes Karja kiriku arenemist mõjutanud.

Autor käsitleb esimeses peatükis Karja nime, tsiteerides sellekohaseid seniseid seletusi. Ühed tuletavad nime sõnast „kari“, teised, näit. H. Ojansuu, sõnast „karea“. Keegi rootslane oletab, et kari võiks ka karjamaad tähendada, selle oletuse põhjenduseks ei ole ta aga tõendeid esitanud. Autor juhib tähelepanu veel sellele, et Soomeki leidub Karja kihelkond ning kirik. Soome Karja kirikut peab prof. Kjellin Saaremaa Karja kirikust nooremaks. Täheandan sel puhul, et õpetlased ammu väidavad, et osa elanikke muiste Saaremaalt välja rännanud ja Soomes samanimelisi kohti asutanud kui neil Saaremaal olnud. Karja kirik on pühendatud Katariinale, Kadriale, nagu peale selle veel mitu teist kirikut Eestis, näiteks Mulus, Kadriinas, Noarootsis jne. Autor väidab, et Karja kirikule antud kaitsjaks veel teine pühak, nimelt püha Nikolai. Senini ei ole Nikolai peale rõhku pandud.

Oma põhjaliku töö Karja kiriku kohta jagab autor kahte ossa: I kiriku kirjeldus ja II võrdlused. Esimeses osas kirjeldab ta peale

asendi ja nime kiriku põhijoonist ja välimust, uksi, aknaid, sise-
must ja sisseseadet, käärkambrist, võlvide tugesid, triumfkaarte
raidtoide, märke ja riste, maalisi, inventari, Metsküla kabelit ja
vanemaid ning uuemaid parandustöid. Et suurem osa neist pea-
tükkidest on kirjeldavat laadi, ei taha ma, mitte eriteadlane olles,
nende kohta midagi ütelda. Kõige tähtsamate objektidena esinevad
Karja kirikus skulptuurid, raidkujud. Nende seletusel võiks eriar-
vamisi tekkida. Skulptuuride kohta on varem ajal seletusi kirju-
tanud peaaesjalikult M. Körber ja W. Neumann. Näiteks väidab
Körber, et piiskopi kuju kirikus tähendavat Saaremaa selleaegset
piiskoppi, prof. Kjellin tembeldab selle piiskopi aga pühaks Niko-
laiks. Nii annab autor veel mõnele muule kujule üsna teise sele-
tuse, kui senini on antud. Et ma koha peal kujusid ei ole uurinud,
ei julge ma prof. Kjellini väidetele vastu vaielda.

Enam kui 100 pilti ja joonist annavad ülevaate Karja kiriku
sisemusest ja välimusest.

Huviga ootame Karja kiriku monograafia professor Kjellini
sulest jätku teiste Saaremaa kirikute kohta. Väidab ta ju ise, et
ta uurinud kõiki Saaremaa kirikuid ja lubab nendegi kohta edaspidi
ülevaate anda.

Prof. Kjellini brošüür võtab Eestimaa sammaskäigulisi kirikuid
harutusele, nende mõjustust jällegi Ojamaast konstateerides. Need
kirikud jagab autor kolme jakku: 1) Järvamaa kirikud, 2)
Harju- ning Virumaa kirikud ja 3) Liivimaa kirikud, üht-
lasi ära märkides, mis vahe ühe või teise maakonna kiriku vahel
olemas.

Järvamaa kirikutest käsitleb autor kõige pealt Ambla kirikut,
sellele järgnevad Koeru, Türi ja Peetri. Järvamaa kirikud
on ainult 3—4-leheküljelise kirjelduse omandanud. Kõiki neid
kirikuid uuris omal ajal professor Kjellin ise, hiljemini andsid talle
kirjeldamisel abi preili mag. E. Markus ja arhitekt E. Ederberg, ka
N. Paulsen.

Harju- ja Virumaa kirikutest möödub autor pealiskaudsemalt,
lubades neid teisel põhjalikumalt käsitleda. Harjumaa kodakirikute
(Hallenkirchen) hulka arvab ta kõige pealt Tallinna Toompea, Ni-
guliste, Oleviste ja Pirita kiriku; peale selle võiks neile veel mõne
juurde lisada. Maakirikutest nimetab ta Jõelähtme, Kadrina, Hal-
jala kirikut, Rakvere linnas sealset kirikut. Kui ka need kirikud
endisel Taani alal leiduvad, väidab autor, et mõjustus nende ehitu-
sel ei põlvne ometi mitte Taanist, vaid Ojamaalt, Wisbist. Virumaa
kirikuid mainib autor jällegi enam mööda minnes; ta lubab neid
edaspidi eriteoses oma uurimisobjektiks teha.

Liivimaa sellekohaste kirikute sekka määrab autor Urvaste,
Maarja-Magdaleena, Palamuse, Nõo jne. Kõiki ei ole autor veel
suutnud uurida, sellepärast ei anna ta nende kohta pikemat kirjeldust.
Ta kahetseb, et Tartu doomkiriku kohta monograafia alles puudub.
Lühidalt: see brošüür tutvustab ainult üldjoontes meie kodumaa sam-
maskäiguliste kirikutega, üksikasjalisemalt neisse süvenemata.

Pilte ja jooniseid annab autor Ambla (5), Koeru (7), Türi
(7) ja Peetri (4) kiriku kohta. Muude kirikute kohta puuduvad
need.

M. J. Eisen.

Hiljuti ilmus endise Riia politehnikumi õppejõu A. Gleye poolt väike, paarikümne-leheküljeline raamat üllatoodud pealkirjaga. Kuigi käesolev raamat ei paku keeleteadusele midagi tähtsat ega uut, siiski võib ta soome-ugri keelemeestele kuidagi viisi tähelepanдав olla, kas või kurioosumina oma üllatuste ja eriskummalisuste pärast, mis tuuakse esile.

A. Gleye on juba pikemat aega uurinud Kreeta saare kaugemat minevikku. Selle uurimise tulemusena on talt varemini ilmunud „Kretische Studien“ I ja II ja mõnd muud vähemat. Oma uues teoses püüab A. Gleye lahendada Kreeta saare algelanikkude keele ja tõu küsimuse. Nagu teada, on Kreeta saarel asunud mingi teine rahvatõug, enne kui kreeklased võtsid selle oma alla. Nende algelanikkude, n. n. eteokreetide, keelest on säilinud meie päevini üksikuid lühemaid kreeka tähtedega kirjutatud raidkirju. A. Gleye peab seda eteokreetide keelt üheks soome-ugri keeleks. Üldse tunneb autor harilikkusest palju rohkem soome-ugri keeli, eriti selles alarühmas, kuhu on paigutatud läänemere-soome keeled, s. o. läänesoomlaste (Westfinnen) rühmas. Nii kuuluvad siia põhjamere-soomlased (Nordseefinnen); need on meile Caesar'i „De bello Callico'st“ hästi tuntud liguurid, belgid ja piktid, ja mustamere-soomlased: pelasgid, leleegid, kureedid ja eteokreedid. Peale selle olnud laplastega keeleliselt lähedalt sugulased vanad partlased, nagu seda tõendavat parti laensõnad armeenia ja pärsia keeles. Üleminekuastmena põhjamere-soome keelte ja läänemere-soome keelte vahel olevat liivi keel, kuna läänemere-soome ja mustamere-soome keelte vahel olevat taas lõuna-eesti keel. Üldse pöörab autor viimasele suurt tähelepanu.

Peallikaks A. Gleyele on olnud eteokreeidi tekst, mis on pandud kirja ilma sõnade vahedeta ja vahemärkideta. Seda analüseerides, s. o. katsudes ühendada üksikuid tähti sõnadeks ning omalt poolt vahele pannes olematu, aga teooria läbiviimiseks tarvilikke silpe, on autor lõpuks jõudnud veendumusele, et käesolev tekst on lääne-soome resp. eteokreeidi rahvalaul.

Lähtudes siis sellest oma analüseeritud või isegi oma loodud rahvalaulust, leiab A. Gleye terve rea morfoloogilisi ja leksikaalseid ühtlusi läänemere-soome keelte ja eteokreetide keele vahel, mille juures ei tarvitseks aga pikemalt peatuda.

Soome-ugri keeled on üldse olnud ja on osalt praegugi niisuguses seisukorras, et nendega katsutakse ühendada kõiki võimalikke maailma keeli. Vanemal ajal peeti eesti ja soome keelt kreeka ja heebrea keele sugulaseks. Eesti oma teaduse alal on püütud otsida minevikust suuri ja kuulsaid eelkäijaid, nagu dr. K. A. Hermann ja alles hiljuti keegi J. Paala tõestavad eestlaste ja vanade sumeri-akaadlaste sugulust. Ka A. Gleye käesolev „uurimus“ kuulub säheiduste kõrge fantaasialennuga teoste hulka, millel puudub igasugune teaduslik alus ning meetod. Nii on A. Gleyel paisatud segamini ajalugu ja hüljatud keeleteaduslikud tõsiasiad. Vanade Sküütia parride nimi tulevat muinasskandinaavia sõnast *barra*, nagu seda aitavat tõestada lapi keel. Teoses esitatud etimoloogiaist võiks iseloomustuseks tuua vaid ühe: *Italia*

olevat sama tüvi kui soome sõnad itä ja itäläinen. Peale keeleteadusliku vassingu segab raamatu lugemist ka sage mõtte-
lagedus ja igasugused ebatäpsused transkriptsioonis ning trükivead.

A. Gleye teose lugemisest jääb mulje, et autor on tahtnud leiutada midagi õige suurt ja tähtsat, tema enese teades on saavutanudki seda, kuid tegelikult on kogu teose väärtus null ja teos ise mainimisväärt vaid teatud kummalisuse pärast.

Paul Ariste.

Romaanivõistlus

eestikeelse raamatu 300-aastase juubeli puhul.

Lähemas tulevikus möödub 300 aastat esimese eestikeelse raamatu ilmumisest. Sel puhul korraldab kirjastus-osaühisus „Loodus“ algupärase romaanide võistluse, mille taotluseks oleks ületada senist eesti jutukirjanduse tasapinda, ja kutsub eesti kirjanikke üles sellest oma töödega osa võtma. Autoritele jääb vabadus aine valikus kui ka käsituslaadis. — Romaani all tuleb mõista tööd ses ulatuses, mis on kujunenud romaani piiriks ilmakirjanduses.

Romaanivõistluse tingimused:

1) Käsikirjad, mis ei vasta eeltähendatud romaanimõiste nõudele, jäävad võistlusest kõrvale.

2) Võistlusele saadetud töödest tulevad hindamisele üksnes niisugused romaanid, mis pole paljundamise teel seni avalikkusele veel tuttavaks saanud.

3) Tööde vastuvõtmise viimaseks tähtpäevaks on 1. mai 1931. a

4) Võistlusele tuleb tööd saata järgmisel aadressil: K.-o.-ü. „Loodus“ Tartus, Vana tän. nr. 1. Töö kui ka selle juurde lisatud ümbrik kandku mingit varjunime või märgusõna, kuna autori enese teelik nimi ja aadress sisaldugu mainitud suletud ümbrik.

5) Läbivaatamisele tulevad ainult kirjutusmasinal kaheksandik-kaustas, lehekülje ühel poolel vähemalt ühe tähe kõrguse rea-vahega selgesti kirjutatud käsikirjad. Segaselt kirjutatud käsikirjad, kui tingimustele mitte vastavad, saadetakse autorile ümbrikus leiduval aadressil läbi vaatamata tagasi.

6) Jury koosseis avaldatakse hiljemalt 1. jaanuariks 1931. a. Jury liikmeiks palub k.-o.-ü. „Loodus“ 4 tuntud kirjandusehindajat ja peale nende kolm kirjanduseorganisatsioonide esindajat.

7) Sellel võistlusel kogu senist eesti algupärast proosat ületavaks romaaniks tunnistatud teose eest maksab k.-o.-ü. „Loodus“ 10 000 krooni järgmiselt: romaani trükist ilmumisel 2500 kr., kolm kuud pärast ilmumist — 2500 kr., 9 kuud pärast ilmumist — 2500 kr. ja 12 kuud pärast ilmumist — 2500 kr., omandades sellega õiguse kirjastada teos 6000 eks. ning tõlkida teda ilma erilise lisatasuta kõigisse keeltesse.

8) Kõik tööd, mis sellele võistlusele saadetud, peale premeeritu, võtavad automaatselt osa järjekorralisest 1931. aasta romaanivõistlusest, kui seesugune k.-o.-ü. „Loodus“ poolt välja kuulutatakse ja kui autor ei ole teinud oma käsikirjale vastavat keelduvat märkust.

9) Jury alustab tööde läbivaatamist kohe esimeste käsikirjade saabudes ja avaldab oma otsuse 1. sept. 1931. a. Enne seda tähtaega ei

pea kirjastus võistlusest osavõtjaga mingit kirjavahetust peale p. 1, 2 ja 5 mainitud käsikirjade tagasisaamise juhtude.

Tartus, 10. dets. 1928. a.

K.-o.-ü. „Loodus“.

Aruanne rahvaluule kogumisest 1928. a.

1927. a. asutatud Eesti Rahvaluule Arhiiv on asunud peale sisemist korraldustööd jätkama eesti rahvaluule kogumist, kui-võrt seda on osutanud tarvilikuks varemini kogutud ainekogu puudulikkus. E. Rahva Muuseumi, E. Kirjanduse Seltsi ja riigivanema rahalisel toetusel on saadetud välja üliõpilased kihelkondadesse järgmiselt: H. Tampere (Hargla, Karula, Urvaste, Sangaste), E. J. Kase (Saarde), V. Noot (Hanila), V. Erm (Pärnu-Jaagupi), R. Viidebaum (Rapla, Märjamaa), E. Treu (Äksi, Tartu-Maarja, Helme), P. Ariste ja Meiusi (Hiiumaa), M. Tooms ja Th. Kaljo (Saaremaa). Stipendiaatide töö tulemuseks on 8 paksu köidet rahvaluule, jutte, kombeid, usku ja terminoloogilisi notiitse.

Edasi on ülikooli õpinõudel rahvaluulet kirjutanud järgmised rahvaluule-seminarist osavõtjad: C. Rikmann, G. Rosenthal, J. Semper, G. Trimm, H. Rutoff, E. Sarv, H. Mugasto, H. Silts, H. Tõnson, A. Romulus, M. Puusepp-Soo, L. Timotheus, A. Millerson, M. Komarov, A. Posti, N. Saharov. — Nende ülestähendised moodustavad ühe köite.

Lõpuks, E. Rahvaluule Arhiiv on saanud palju materjali ka vaba-tahtlikkudest kaastööliselt, kes on saatnud ise omal algatusel üht-teist vanavara või vastanud Arhiivi poolt ajakirjanduses avaldatud küsimus-tele. — Enne kõike mainitagu siin hea eeskujuna oma ametivendadele Tartumaa koolinõunik A. Kurvits ja Tapa ühisgümnaasiumi õpetaja G. Saar, kes on lasknud oma kooliõpilasi rahvaluulet üles kirjutada. Edasi on kogunud rahvaluulet mag. E. Päss kahurväe sõdureilt, P. Voolaine Setumaalt ja elupõline vanavara-sõber Tõnu Wiedemann Tallinna ümbrusest. Peale nende on saadud materjali veel järgmiselt isikult: dr. O. Kallas, E. Treu, Kl. Böckler, mag. P. Ariste, A. Tudeberg, E. Gnadenteich, J. Virola, dr. J. Mägiste, O. Raud, L. Peetson, K. E. Sööt, B. Mäns, mag. F. Leinbock, R. Koppel, O. Gnadenteich, dr. A. Valdes, K. Annusk, J. Mändmets, E. Heiberg, A. Int, K. Laagus, A. Kustavus, M. Kuusk, M. Lepik, L. Berg, K. Kotsar, J. Voist, J. Vabarn, dr. G. Vilberg, E. Oidermann ja prl. M. Silla keedukursuslased. — Kõik need saadetised kokku moodustavad 2 köidet.

Kõik saadud materjal korraldatakse meie suure „vanavara-kuninga“ dr. Jakob Hurda kogu eeskujul kausta järele erikõldetesse, iga köide kuni 1000 lk. Ainult lastelaulud ja lausendid korraldatakse eraldi prof. Anderson'i vastava kogu jätkuna. Peale selle eraldatakse ka muulaste (venelaste, sakslaste, rootslaste jne.) rahvaluule, mida on hakatud Eestis vastastikuste suhete selgitamiseks koha peal kogema.

Suusõnalise vanavara kõrval on püütud koguda ka helilist vanavara, rahvaviise, mänge ja tantse. Kahjuks olid aga meie muusikamehed suvel laulupeoga nii seotud, et ei saanud kogumistööle rakenduda. Ainult kolm muusikameest läksid välja ja neist on noodistanud prl. A. Saat Raplast ja Märjamaalt 218 viisi, J. Aavik Saaremaalt 16 viisi, kuna V. Tubin mitte midagi pole teinud.

Kõigile kaastöölisetele tõsisit tänu avaldades jääb ka edaspidi vanavara saadetisi ootama

Eesti Rahvaluule Arhiiv
Tartu, Ala tän. 42.

VIII/IX aruanne F. R. Fählmann'i mälestuse jäädvustamise fondi üle.

VII aruande järele (v. „Eesti Kirjandus“ 1928, lk. 512) oli 12. IX 1928 ülejääki: 1315 krooni 23 senti. Kuni 20. detsembrini 1928 on saabunud uusi annetusi järgmiselt: Laululehtede müügist F. hauamonumendi avamisel 10 kr. 5 senti; J. Westholmi gümnaasium Tallinnas (k. l. nr. 124) 31 krooni 10 senti; hr. G. Nurm — Kogulas (k. l. nr. 7) 1 kroon; Harju maakonna Tervishoiu-osakond (k. l. nr. 62) 11 krooni; õpetaja hr. Meeri — Hiiu-Kõrgessaare (k. l. nr. 243) 5 krooni; E. N. K. Siitütarlastegümnaasium Tartus (k. l. nr. 57) 53 krooni 36 senti; Pärnu linna tütarlastegümnaasium (k. l. nr. 142) 8 krooni; Kudina algkool (k. l. nr. 233) 3 krooni; Tartu Majaomanikkude Pank (k. l. nr. 116) 8 krooni; Kambja 6-kl. algkool (k. l. nr. 226) 2 krooni; õpetaja hr. N. Tann — Haapsalus (k. l. nr. 35) 13 krooni 50 senti; Valga maakonna Tervishoiu-osakond (k. l. nr. 68) 3 krooni; õpet. R. Leithammel — Ahjal (k. l. nr. 210) 2 krooni 95 senti; Tartu Naisselts (k. l. nr. 88) 1 kr.; Viljandi maakonna Tervishoiu-osak. (dr. Reimanni kaudu, k. l. nr. 66) 10 kr.; Abja Liplapi aiatöö-kool (k. l. nr. 166) 1 kr.; Vana-Kuuste Sipe algkool (k. l. nr. 257) 10 kr.; Saadjärve 6-kl. algkool (k. l. nr. 269) 4 kr.; hr. J. Kokmägi — Tormas (k. l. nr. 26) 15 kr. 50 senti; Läänemaa Arstide Selts (dr. H. Alveri kaudu, k. l. nr. 47) 56 kr.; P. Veevo — Jõhvis (k. l. nr. 6) 3 kr. 50 senti; Viljandi linna tütarlastegümnaasium (k. l. nr. 148) 1 kr. 50 senti; Viljandi ühis-kommertsgümnaasium (k. l. nr. 150) 4 kr. 50 senti; kindlustusselts „Eesti“ (k. l. nr. 280) 22 kr.; E. V. Kultuurkapitali Vabariigi Valitsuse käsutatavast osast 500 kr.; Valga poeglastegümnaasiumilt (k. l. nr. 154) 13 kr. 7 senti; Kokku endisega 2109 kr. 26 senti. Välja läinud: Fählmann'i hauamonumendi eest ja platsi korraldamise arvel tasutud hr. V. Melnik'ule 683 krooni, muid väljaminekuid hauamonumendi avamise puhul 29 kr. 62 senti. F. rinnapildi kliše (albumi jaoks) 5 kr. 40 senti; masinakirjutuse-tööde eest 4 kr.; posti- ja käskjala-kuludeks 5 kr. 68 senti. — Kõike kokku 727 kr. 70 senti. Ülejääk 1381 krooni 50 senti on hoiul Tartu I Laenu- ja Hoiuühisuses.

Eeltööd on käimas Fählmanni mälestussamba kavandite hankimiseks, kontaktis Kultuurkapitali kujutava kunsti Sihtkapitali Valitsusega, kes Fählmann'i büsti heaks on 1929. aasta eelarvesse võtnud 1000 krooni. Jõulupühadeks antakse Korraldava Komitee poolt välja eriline rikkalikult illustreeritud Fählmanni album, et tutvustada lugejaskonda F. elu ja tegevusega.

* Uusi annetusi võtavad vastu komitee laekahoidjad: prof. S. Talvik (Vana Anatoomikum) ja raamatukaupmees J. Raudsepp (Küüni tän. 1).

Lahkeid annetajaid tänab

20. XII. 1928. a.

Korraldav Komitee.

Vastutav toimetaja: J. V. Veski. Väljaandja: Eesti Kirjanduse Selts.

„Postimehe“ trükk, Tartus 1929.

Eesti Kirjanduse Seltsi

kirjastusel ilmunud ja müügil olevate raamatute nimestik.

Peale novembrikuu nimestikku ilmunud uudisteosed:

- Jakob Mändmets: **Kogutud teosed I.** Jutud: Tont, Peidetud pärandus, Aated ja ained, Ahervare. Autori pildi ja elulooga. 274 lk. Hind 2 kr. 50 s., iluköites 3 kr.
- E. Õpik: **Päike** uuemate uurimuste valgusel. 35 joonisega. 144 lk. Hind 2 kr., kalingurköites 3 kr. 50 s.
- M. I. Eisen: **Eesti vanasõnad.** Suurest korjandusest kokku põimitud. Teine täiendatud trükk. 108 lk. Hind 1 kr., kalingurköites 2 kr. 50 s.
- Gustave Flaubert: **Salambo.** Romaan. Tõlkinud Albert Saareste. 3 illustatsiooniga. 344 lk. Hind 4 kr., kalingurköites 5 kr. 50 s.
- H. G. Wells: **Pimedate maal ja teisi jutte.** 11 jutustust. Tõlkinud Ervin Roos. Autori pildiga. 182 lk. Hind 1 kr. 75 s., kalingurköites 3 kr. 25 s.
- Otto Ernst: **Asmus Semperi noorusmaa.** Romaan. Tõlkinud Anna Haava. Teine trükk. Autori pildiga. 222 lk. Hind 2 kr. 25 s., kalingurköites 3 kr. 75 s.
- Gustav Falke: **Kolm head sõpra.** Jutustus. Tõlkinud M. Mõtslane. 98 lk. Hind 1 kr., kalingurköites 2 kr. 50 s.
- Gerhart Hauptmann: **Kangrud.** Näitemäng neljakümnendaist aastaist, viies vaatuses. Tõlkinud August Kitzberg. Autori pildiga. 142 lk. Hind 90 s., iluköites 1 kr. 40 s.
- Gottfried Keller: **Küla Romeo ja Julia.** Novell. Tõlkinud A. Fiskar. 130 lk. Hind 50 s., iluköites 1 kr.
- J. Rainis: **Joosep ja tema vennad.** Tragöödiat viies vaatuses. Tõlkinud Karl Aben. Autori pildiga. 324 lk. Hind 1 kr. 75 s., iluköites 2 kr. 25 s.
- Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat XI.** 1923—1927. 178 lk. Hind 50 s., nahkköites 2 kr. 25 s.
- Eesti Kirjanduse Seltsi Uudisteosed II.** Aprill 1927 — november 1928. 18 pildiga. 40 lk. Hinnata.
-
-

Tellimistingimused: Raamatuid võib tellida otse Eesti Kirjanduse Seltsilt. Soovitav on saata raamatute hind Seltsile tellimise juures panga tsekiga, postiga või kirjas markides. Raha ettesaamisel kannab raamatute saatekulud Selts, posti ja pagasi järeilmaksuga tellimisel jäävad saatekulud tellija kanda.

Hinnaalandus Eesti Kirjanduse Seltsi liikmetele Seltsi kirjastusel ilmunud köitmata raamatute pealt 20%, köites raamatute pealt 15%, maal asuvatele raamatukogudele, koolidele ja õpetajatele köitmata raamatute pealt 10%.

Eesti Kirjanduse Seltsi büroo

Tartus, Lai tänav 35, telef. 6-01.

Eesti Kirjanduse Seltsi aastaraamat	I. 1908.	212 lk.	Hind 50 s.
" " " "	II. 1909.	198 " "	50 "
" " " "	III. 1910.	210 " "	50 "
" " " "	IV. 1911.	212 " "	50 "
" " " "	VI. 1913.	182 " "	50 "
" " " "	VII. 1914.	200 " "	50 "
" " " "	IX. 1916.	212 " "	50 "
" " " "	X. 1917.—1922.	68 " "	50 "
" " " "	XI. 1923.—1927.	178 " "	50 "
		nahkköites 2 kr. 25 s.	

Seltsi liikmed saavad aastaraamatu hinnata nende aastate kohta, mille eest neil tasutud liikmemaks.

Kuukirja „Eesti Kirjanduse“ aastakäigud:

Kolmeteistk. aastak.,	1918/19.	328 lk. H.	3.60 kr.,	nahkk.	5.35 kr.
Neljateistkümnes	" 1920. 5 joon.,	372 " "	3.60 " "	" "	5.35 "
Viieteistkümnes	" 1921. 6 pild.,	436 " "	3.60 " "	" "	5.35 "
Kuuteistkümnes	" 1922. 5 " "	434 " "	3.60 " "	" "	5.35 "
Seitsmeteistküm.	" 1923. 17 " "	582 " "	3.60 " "	" "	5.35 "
Kaheksateistküm.	" 1924. 22 " "	652 " "	3.60 " "	" "	5.35 "
Üheksateistküm.	" 1925. 18 " "	800 " "	5.— " "	" "	6.75 "
Kahekümnes	" 1926. 28 " "	900 " "	5.— " "	" "	6.75 "
Kahekümne-esim.	" 1927. 20 " "	1094 " "	5.— " "	" "	6.75 "

Tellimishind 1928. a. on 4 kr. aastas, 2 kr. poolaastas ja 1 kr. veeranda.

Üksikuid numbreid 1906. aastast peale à 40 senti.

Eesti Kirjanduse Seltsi Uudisteosed II. Aprill 1927 — november 1928.
18 pildiga. 40 lk. Hinnata.

Praegu trükis:

J. Galsworthy: Valge ahv.	A. Raag: Elisabeth Aspe.
H. G. Wells: Esimesed inimesed kuul.	Koidula kirjad omakseile.
A. Kallas: Mere tagant.	Botanika oskussõnastik.
" Ants Raudjalg.	Pärnumaa, IV osa koguteos. „Eesti“.
" Kiirtepild.	Eesti rahvalaulud II.
Jakob Liiv: Lüürilised laulud.	Eesti rahvaviisid.
G. Maupassant: Vee peal.	Eesti õigekeelsuse - sõnaraamat
Eesti raamatute üldnimestik	II köide.
1924. a. alates.	

Eesti Kirjanduse Seltsi büroo ja raamatuladu
asub Tartus, Lai tänav 35. Telefon 6-01. Avatud 3 päeva nädalas k. 9—15.